

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

A korszellem és a protestantismus kilátásai.

Irta és az 5-ik prot. estélyen márcz. 1-én felolvasta *Sáfrány Lajos* tanítónőképezdei tanár.

Igen tisztelt gyülekezet!

A XIX. század dús szellemi örökséget hagyott a mi századunkra; úgy hogy a XX. század a tele zsákok kiürítésénél azt sem tudja, melyiknek tartalmát tartsa becsesebbnek. S mi, a XIX. század gyermekei, kik kénytelenek vagyunk csodálatos szellemi metamorphosis által, a nagy örökség suggestiv hatása alatt, a XX. század gyermekeivé átvedleni, — szédülő fejjel tekintünk végig az óriási garmadákon, s mint a tengert a mesebeli táltos: szeretnénk örökségünket egyetlen szívással lelkünkbe felvenni.

Milyen dús örökség! Az ész, az ideg és izom segítségével szinte paradoxonná tette a lehetetlent. A téri és idői távolságokat összezsugorította; „az ércfonál villáma“ és a szárnyas kerék repítik az eszméket és embereket; felfoghatjuk a hangíró géppel a haldokló utolsó sóhaját; a nagyító üveg meghódította a physikai világ parányait a végtelen kicsiny határáig s még a szellemi tudományok intim kérdései is barátságot kötnek vele.

De e csodálatos fejlődés haj! meg is viselt bennünket! Betegek vagyunk . . . ! Agyvelőnk keresztoszalai kuszáltak; az idegek, a lélek szervei, a sok finom divinatióban elfáradtak. Gyermekeink, a XX. század igazi gyermekei már a világra is zsibbadt idegekkel jönnek s míg az ő felserdülésüket, korai fejlődésüket és korai fáradásukat örülve és sirva szemléljük, addig mi akaratunk fegyelmezetlensége és iránytalansága miatt a szélsőségek között tántorgunk. Igaza van Tissiének: „A mi nemzedékünk nagy társadalmi feladatokkal áll szemben olyan emberként, a ki egész nap gyalogolt s kifáradtan ér szállására.“¹

¹ Tissié. Az elfáradás és testgyakorlás. Ford. Csapodi J. Budapest, 1898.

Imé a beteg ember!

* * *

Az egyesek gondolkodásának, kedélyének és akaratának kóros tünetei a *korszellem* kóros alakulását idézik elő. Mert a korszellem nem egyéb, mint az emberek többségének egy bizonyos korban való gondolkozási, érzési és cselekvési módja.

Az élet hangulat! Aminek értelme az, hogy valamint a zenemű dallamai egyetlen alaphangon épülnek fel, úgy gondolataink, érzéseink és cselekvéseink is lelkünk *alaphangulata* körül kristályosodnak ki. Lelkünk *alaphangulata* pedig idegrendszerünk alkatától függ. Világosan következik ebből, hogy a milyen az emberek többségének *alaphangulata*, illetőleg idegalkata, olyan gondolkozási, érzési és cselekvési módja, az az olyan a korszellem.

A mai korszellem kóros vonásokat mutat!

A kór a lelki életben első sorban a kedély hanyatlását idézi elő.

A mai kor kedélye keserű, *pessimista*.

A pessimismusnak minden korban van képviselője. De a korszellemre csak olyan időkben tud hatni, mikor az életviszonyok által elcsigázott idegzetű s abnormis lelki állapotban levő emberek vannak többségben. Ilyenkor aztán az emberek lemondanak az élet magasabb céljairól s vagy a pillanatnyi önelemészttéssel vagy a physikai élvezetekbe való elmerüléssel, tehát lassu öngyilkossággal igyekeznek az élet végét megközelíteni.

Az ó világ legjellemzőbb pessimistája volt *Hegesias* a Kr. e. III. században, ki az elcsigázott idegzetű s erkölcsileg züllött nagy világvárosban Alexandriában, a pessimismust, a világfájdalmat oly sikeresen hirdette, hogy előadásait a király kénytelen volt betiltani, mert hallgatói csapatostúl dobták el maguktól az életet.

Ezzel a melléknévvel tisztelték meg „a halálra rábeszélő“ (ὁ πεισιθάνατος).

Anélkül, hogy a pessimismus történetének további fejtegetésével Önöket nagyon be akarnám vinni a gondolkodás történetének nagy távlatu mezőire, csak még arra ütök, hogy a pessimismusként, mint bölcséleti iránynak rendszerbe foglalója: *Schopenhauer* is 1819-ben még hiába hirdette főművében (*Die Welt als Wille und Vorstellung*), hogy a megváltás: a megsemmisülés, a Nirvána, vágyaink és ösztöneink megsemmisítése. — eszméit az optimistikus és erős physicum által támogatott korszellem be nem veszi. Bezzeg már az 50-es években eszméit, mint kijelentést üdvözik s a tanítvány: *E. Hartmann* már 1879-ben merészen hirdeti, követőinek kedvenc jelszavává lett erkölcsi alaptételét: művelődés és boldogság meg nem férnek egymás mellett (*Phänomenologie des sittlichen Bewusstseins*).

Álljunk meg csak egy kissé ennél a tetszetős tételnél!

Művelődés és boldogság meg nem férnek egymás mellett . . .

Ejnye! hát a műveltség, a tudomány csakugyan „csőd“-be jutott volna, mint a hogy Brunetiére és mások panaszzolják?

Ne essünk kétségbe. A tudomány nem jutott csödbe; de a mai sáppadt arcu, beesett szemű, világ fájdalmas korszellem kialakulásában van része, ha közvetve is.

Felolvasásom elején érintettem Önök előtt, hogy az emberi ész a múlt században nagy dolgokat művelt. Az exact tudományok: a természet- és technikai tudományok vívmányai által a nemzeteknek és az egyéneknek oly örületes versenyét hozza létre, hogy úgy a nemzetek, mint az egyesek csak összes erőik megfeszítésével tudják megállani a sarat a létért való küzdelemben.

A verseny, a munka — mondhatná valaki — az egészséges korszellem jele; alapja a jólétnek, a boldogságnak!

Igaz! De ennek az átmeneti kornak versenye és munkája nem az éltető, elmét és kedélyt tápláló, nyugodt verseny és munka; hanem egy a hajszában elcsigázott testű és szellemű generatio lázas, ideges vergődése, mely igába görnyeszt nemcsak a nőt, de a gyermeket is. Így aztán, mivel a munka kimerítő, elcsigázó: több élvezetet nem ad. A modern ember tehát keresi az érzéki élvezeteket, hogy szervezetét és vele együtt *lelki egyensúlyát* még jobban tönkretegyje.

A lelki egyensúly zavartságának jellemző tünetei az *értelem* világában: a visiók, hallu-

cinatiók, merész illúziók, a babona, az emlékezet és figyelem gyengülése, a gondolkodás rendszertelensége, amely kóros tüneteket illetőleg a paedagogusnak vannak szomorú tapasztalatai. A *kedély* világában: a részvétlenség, közönyösség, az indulatok merész hullámozása, a perversitas különböző nemei. Az *akarat* világában: a határozatlanság, a motívumok ingadozása, könnyen befolyásolhatóság.¹

Nézzenek szélylyel Önök: a visiók, merész illúziók hogy viszik, különösen az emóciókra hajlamosabb nőket a babona ingoványába. A Gondviselés intézkedésének, a dolgok természetes következményeinek bevétele és a józan tudomány vívmányainak igénybevétele helyett babonává sekélyesedett hittet, a pénzügyűjtő perselylyé avatott szobrok lábainál keresik a gyógyulást, nemes avagy nemtelen vágyaik beteljesedését.

Csak a napokban olvastam, hogy „Spanyol- és Olaszországban a rabló letérdel a Madonna előtt, hogy imádkozzék orvtámadása sikeréért. Korszikában imádkoznak a szt. Szűzhöz és szentekhez, hogy biztosítsák a vendetta sikerét, ellenségük romlását. Bretagneban Tregnier közelében van egy kápolna, melyben éjente fohászoknak a „Gyűlölet Madonná“-jához; az asszony itt imádkozik utált férje haláláért, a fiu atyja haláláért, aki nagyon késik ráhagyni az örökséget. Olaszországban majdnem minden bűnös esdekel, hogy büntetését jól végrehajthassa; majdnem mind különös hívei ennek vagy annak a szentnek.“²

Hát nem az értelemnek beteges tévelygése, és nem a moralis érzéknek kifecamodása ez? Nem profanálása ez az imának, a lélek legmagasztosabb beszédének?

Legkétségbeejtőbbek ideges korunkban a jellemnek beteges gyengeségei. Egy néhány szám a magyar statistikából beszélni fog. 1895-ben Magyarországon 25000 gyermeket ítéltek el hatóságaink. Bátran állíthatjuk, hogy ezeknek nagyobb %-ja alkoholista szüléknek ideges terheltségű gyermekei közül került ki. 1900-ban 74,464 kitudódott bűnös cselekedetet büntettek meg; ezek közül mintegy 20000 rágalmazás, okirathamisítás, sikkasztás, hamis tanuzás volt. Azért emelem ki ezeket, mert ezek a bűnök bizonyítják leginkább a jellem züllöttségét.

Vádolják a tudományt azzal is, hogy erkölcsi téren is csödbe jutott, mert materialistává tette az embereket. Szent igaz, hogy ebben is van része a tudománynak, de ismét csak közvetve. Mert válaszszuk el a tudóst a tudománytól; a

¹ V. ö. Hellpach, Die Gernzwissenschaften d. Psychologie. IV. Pathologie. Leipzig, 1902.

² F. da Costa Guimarães, Az imádkozás szükséglete és pszichológiai feltételei. Huszadik Század. 1903. I.

tudósnak lehet akármi is a célja, felhasználhatja a tudományt a saját anyagi céljainak elérésére; de a tudománynak mindig egyetlen nagy és szent célja marad: az igazság kutatása. A tudomány megingathat hagyományos felfogásokat, ledönthet régi bálványokat, de materialistává nem tesz, nem még a természettudomány sem. Mert ennek előbbre haladásával jutunk közelebb-közelebb a természeti törvények közötti kapcsolat és a Végok felösmeréséhez; épen ez győz meg bennünket kézzelfoghatólag arról, hogy az anyaggal nem azonosítható a lélek. Különbözik a materialismust maga a természettudomány kényszeríti visszavonulásra s nyíltan szemébe vágja, hogy „csuful megbukik, ha szellemi térre téved.”¹ És ne higyjék Önök, hogy a tudomány az által, hogy a Szentírás némelyik természettudományi vonatkozású tételét részint új világításba állította, részint átalakította, annak tekintélyét nyirbálta meg. Korántsem! Bornirtság volna a Szentírást természettudományi tankönyvnek nézni; ez profanálása volna. A Szentírás minden időben az ember legmagasabb rendű lelki szükségéi kielégítésének hasonlíthatatlan becsü forrása leend.

A természettudomány annyiban elősegítette az erkölcsi materializmus terjedését, amennyiben technikai vívmányai által nagyobbá tette a versenyt a munka terén, tökéletesebbé lettek az emberi élet feltételeit kielégítő eszközök, de költségesebbek is. De meg a Malthus által felszínre hozott természeti törvény szerint nagyobb arányban nő az emberek száma, mint a szükséges tápszerek mennyisége. Mindezeknél fogva az egyeseknek fokozniok kellett a munkát, hogy megszerezhessék a létfenntartás eszközeit. Tette ezt kiki a maga temperamentuma, idegalkata szerint, mely a jellem kiírthatatlan alapja mindenkiben. Voltak olyanok, a kik a szükségességgel megelégedtek; másokat, hajlamosak lévén arra, megragadott a tőkegyűjtés vágya, a kapitalizmus. Mivel az a vágy rendszeren kiül a lélekből minden nemesebb ideált, tömegeknél annak kielégítése nyomában a *gazdasági változás* es az erkölcsi materializmus jár. Világos, hogy ezeknek közvetlen oka nem a tudomány!

Akárhogy áll a dolog, a materializmus a vagyongyűjtésre irányuló ideges hajszára tüzelte az embereket. Nagy lett a vállalkozási kedv; nyomában a szédelgés, a reklám. Vasúti engedmény- és panamabotrányok napirendre kerülnek. Egy néhány ember áldozata lesz; de mindegy! a kapitalista tőkéje nő. A tőke hatalma rettentő pusztítást visz végbe. Elnyeli a kis birtokot, a kis ipart; megszaporodik a proletárok serege,

¹ Heller Á. Visszahatások a materializmus ellen a természettudományokban. Budapesti Szemle. 1896.

mely éhesen és szomjasan, hitet és magasabb célt vesztve, egy új világ után ábítózik . . .

* * *

Kétségtelen, hogy ez a pessimista és materialista kor csak átmeneti. Sohasem érezte még egy kor sem annyira szellemének ideiglenes, átmeneti voltát, mint a mai. Meg is jelentek már azok a tényezők, amelyek a XX. század megmentőiül kínálják magukat s amelyek annak határozottabb jellemet akarnak adni.

Ugyan kik azok? Nézzünk csak jól a szemük közé, mert még sok bajunk lesz velök.

Ezek igen tisztelt gyülekezet! a *socialdemokratia* és a *jezsuita ultramontanizmus*.

A socialis mozgalmak óriási kiterjedésének minden esetre van oka; mert különben önmagától megszűnnék. Az ok a szegény nép sanyaru sorsa, a birtoknak és élvezetnek egyenlőtlen megosztása; a szegénység az egyik, a tőke a másik oldalon. Szüntessük meg az okot s vége lesz mindenféle mozgalomnak. Ugy nálunk, mint más államokban tett ez irányban már valamit úgy a hivatalos állam, mint a társadalom; de keveset tett a *tőke*, mely kényelméből és luxusából édes keveset képes feláldozni s talán a közel jövőben rákényszeríti a proletariátust arra, hogy véres kézzel csikarja ki azt, amit a tőke önként nem ad. Hja! persze az erkölcsi materializmus fertőjében nem sarjadhatnak az önzetlen emberszeretet ritka és gyöngéd virágai!

Azonban bármennyire érezzük is a socialis mozgalmak jogosultságát és bármennyire is kívánatosnak tartjuk, hogy az emberek lelkét átjárja a szó nemes és valódi értelmében vett socializmus: a socialdemokratia végső célját korántsem helyeselhetjük. Nem pedig azért, mert valójában ő is tisztán materialista szellemű s a láthatatlan világrend tagadásával távol áll minden magasabb szellemi eszménytől, vallástól s a durva állatiasságot hirdeti, a családi életet alapjában fel akarja forgatni s politikailag az átlagon aluli embereknek, a tömegnek uralmát akarja érvényre juttatni.

A socialdemokratia vallásellenes, atheista törekvéseinek elméleti része a felszínes természettudományi képzettségből ered; gyakorlatilag a hitetlenségre való hajlamot táplálja az a tudat, hogy a materializmus világfelfogásában hatalmas forradalmi elem rejtőzik, amely nagyon alkalmas arra, hogy a fennálló tekintélyeket hatalmukból kiszorítsa, különben is ez lévén a proletariátusnak is első rangú célja. A keresztyén világfelfogás ellen való fordulása tehát csak természetes, mert hiszen az az uralkodó osztály

világfelfogása is.¹ Az ultramontán politika ezt hamar észrevette s a „keresztény socialismus“ jelszava alatt jónak látta egy kicsit a proletariatus közé vegyülni s fenyegetett hatalmát socialis egyesületek s politikai pártok által megtárogatni.

Említém, hogy a beteg társadalom másik orvosául ajánlkozik a *jezsuita ultramontanismus*, mely alatt — előre kijelentem — nem a katolikus egyház egészét értem, mely többségében ezzel az irányzattal nem ért egyet.

A jezsuita ultramontanismus társadalmi és politikai vezető elveit a középkor legnagyobb egyházi bölcsészétől a XIII. században élt aquinói Tamástól vette, a ki nemcsak a katolikusok hittani elveit foglalta összefüggő rendszerbe; hanem abból a tételből, hogy az államnak legfőbb célja a polgárok boldogsága, azt a következtést vonta le, hogy az egyház az állam felett áll és így a világ feletti főhatalom a pápát illeti. Ezt az elvet az ultramontán egyházpolitika ma nagyobb erélyvel igyekszik érvényre juttatni, mint valaha. Aquinói Tamás rendszere különösen az által nyert nagyobb jelentőséget, hogy azt a jezsuiták magukra nézve legnagyobb tekintélynek nyilvánították; csoda-e, ha a jezsuita befolyás alatt álló XIII. Leó pápa 1879-ben az összes kath. papoknak annak tanulmányozását ugyancsak köteleességüké tette. Az egyetemek kath. theologiai szakának tanrendjében is ott szerepel aquinói szt. Tamás philosophiája. Az egyház minden ezzel ellentétes gondolkodást eretnekségnek nyilvánít s ez eretnekség főképviselője a protestantismus és annak szigorú evangyéliumi és korszerű tudományos álláspontja. Az ultramontanismus az egyház kebelében minden reform kísérletet az egyházfegyelem eszközeivel némít el. Hiszen csak nem rég kellett vezekelnie Ehrhardt freiburgi professornak azért, hogy könyvet irt a kath. egyház korszerű reformálásáról. Ebben a szellemben neveli a jezsuita ultramontanismus az ifjunövendékpapot rajongóvá, távortartva a modern kor eszmeáramlatától, hacsak azzal titokban vagy egy-egy tisztultabb látásu professor hatása alatt egyik-másik meg nem ismerkedik.

A jezsuita kéz mindenfele elér. Emlékezzenek vissza Önök arra az áldatlan kereszttharcra, amelyet csak nem rég rendezett a budapesti egyetemen. Emlékezzenek arra, hogy miként használta fel csak az imént a „Szózat“ költőjének emlékét a jezsuita kéz saját szellemi tökéjének növelésére akkor, mikor szobrára gyűjtött. A szobor, mindnyájunk örömére nemsokára

¹ V. ö. Sombart, Sozialismus u. soziale Bewegung im 19. Jahrh. Jena, 1901.

állni fog, de kár, hogy annak fényében, ki a magyar patriotismusnak mottót adott e szavakban: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely“ — a kozmopolita ultramontanismus is sütkérezik. Emlékezzenek vissza arra a hajszára, amelyet indított a jezsuita kéz egy európai hírű, merész szellemű magyar professor ellen; hogy hurcolta meg a parlamentben az igazság kutatóját s még nem is egészen eredmény nélkül, bár a közvélemény előtt teljes kudarccal.

Az ujkor helyére a középkort, az új szellem helyére a középkorit akarja hát az ultramontanismus állítani. A beteg és mesterségesen eltompitott kedélyű rajongó látomásai, jelenései, káprázatai csodák gyanánt szerepelnek; természetfeletti gyógyítások és ördögűzések napirenden vannak. A huszadik században csodaszamba megy a lourdesi víz hatása; szerepelnek a könynyező és vértizzadó képek és csodatevő ereklyék. Persze a tudomány magyarázata nem kell az ultramontanismusnak, mert ő a világosságnak ősi ellensége.

Egész nyíltan merem hangoztatni, hogy a jezsuita ultramontanismus sokkal veszélyesebb a sociáldemokráciánál. Mert ha a sociáldemokratikus mozgalmak okát megszüntetjük; ha az önző töke merevségét felolvasztjuk és azoknak a követeléseknek, amelyeket a józan ész és emberiség jogosaknak ismer el, eleget teszünk: a sociáldemokratia elveszti talaját, magától megszünik s az emberiség szellemi fejlődésének nem állja útját. A jezsuita ultramontanismus győzelmével együtt járna a gondolatszabadság, az egyéni jellem, a tudományos gondolkodás és — a multból következtetve — a politikai élet csödbe jutása. Ugyancsak feldicsérik a most folyó jubileumi ünnepélyeken a mézes ajku ultramontán szónokok a pápaságnak Magyarország részére a török háborúk idején küldött, de a Péter-fillérekben busásan visszatért, aranyait; de elfelejtették megemlíteni azt a sok szellemi nyomort, amelyet árasztottak hazánkra a pápa hűségese munkatársai a jezsuiták, mikor egyszeregyszer a gyeplőt kezökbe kaphatták; s elfelejtkeztek arról is, hogy a pápa által sugalt jezsuita politika tette tönkre a hajdan hatalmas Spanyolországot s tépte le a gloiret Franciaország homlokáról s juttatta a politikai hitelvesztettség szélére.

De igen tisztelt közönség! minden jel oda mutat, hogy a modern szellem sebesen zugó szélként árad végig a művelt világ felett. A huszadik századnak a socialis kérdést meg kell oldania, a jezsuita ultramontanismussal pedig le kell számolnia. Korántsem számíthatunk arra, hogy e század a társadalmi béke százada lesz. A mostani forrongás, mely a kedélyekben és a

tudományos irodalomban észlelhető s a mely egyházi, politikai és társadalmi téren már is hevesebb összeütközésekben nyilvánul: vihart rejt méhében, amely nagy „selectio“ után a megmaradt „képes“-ebbek egy egészségesebb nemzedéknek és világnézetnek lesznek alapvetői.

Ez a tétel adja meg a *mi kilátásaink* távlatát.

* * *

Modern korban élünk, modern emberek vagyunk. A tudomány erősen döngeti az egyház kapuit. Hallja ezt a katolikus testvéreink egyik, a jezsuita ultramontanizmus által félre nem vezetett része is. Akik a napi lapokat, még inkább akik a tudományos irodalmat figyelemmel kísérik, tudhatják, hogy Németországban, ahol pedig a katolikusoknak szervezett, hatalmas politikai pártjuk van, egy sereg fiatal tudós katolikus pap és tanár oly mozgalmat tart napirenden, amely a modern katolikus tudomány érdekében küzd, mely a vallás lényege és a modern tudomány s műveltség valóságos vívmányai között keres békét; küzd továbbá azért, hogy a műveltek számára is alkalmas vallássá reformálja a katholicismust. Sok barátja van ez iránynak az olasz és különösen a francia papság körében s főleg francia nyelven roppant irodalma van a kérdésnek, pedig Franciaországban nagyon kevés a protestáns. Nálunk csak egyesek kedélyében észlelhető a forrongás; mert nálunk a liberalis napi sajtó egyszerűen a külföldi mozgalmak ismertetésére szorítkozik; katolikus irányu, számbavehető tudományos theologiai irodalom pedig nincs. Fájdalom a protestáns is csak csírájában van; de van magyar protestáns hatás alatt fejlődő tudományos irodalom és tudományos irodalmi élet. Egy jónevű kegyesrendi tanár, szakíró ismeri el, hogy bár az ország 17 milliónyi lakosságában csak 3 és fél milliónyi a protestáns elem, „mégis övök a politikai, a tudományos és társadalmi vezérszerep.“¹ Mire való hát a protestántizmus térvesztése feletti panasz? Ne becsüljük túl a statisztikai adatokat, amelyek szerint Magyarországon a róm. és görög katolikusok % száma 1890-től 1900-ig 58.7-ről 59.6-ra emelkedett, míg a protestánsoké 22.8-ról 22.3-ra esett. A szellemi hatás nem mindig a tömeg nagyságától függ, amint hogy a létért való harcban is a kis számú „képes“-ebbek mellett a nagyobb, de gyengébb tömeg háttérbe szorulhat.

De hát hogy lehet az, hogy az a kisebb „képes“-ebb csapat nem bír olyan sugalló erővel a

¹ Dr. Czirbusz Géza, Magyarország a XX. évszáz elején föld- és néprajzi, nemzetgazd. és társadalom tudományi szempontból. Temesvár, 1902.

nagyobb, gyengébb tömeggel szemben, hogy eszméinek megnyerje?

A modern tudomány szerint ennek az a magyarázata, hogy mennél zavartabb valakinek idegrendszere és ennek megfelelőleg kedélyi élete is, annál kevésbé támadhatnak benne olyan érzelmek, amelyeknek elvontabb fogalmak az alapjai.¹ A protestáns kegyességnek alapja: az Isten lélekben és igazságban imadásának eszméje, mely az érzéki mozzanatoknak csak kis részét türi meg a vallásos érzelmek támogatásánál. Fentebb kifejtettem korunk ideges gyengeségeiből származó világfájdalmas irányzatát, mely a nagyobb tömegek felett uralkodik. Ennek a tömegnek a vallásos érzés felkeltésére nem elvont fogalom kell, mert azzal szemben közönyös; hanem érzéki inger: kép, szobor, tömjénfüst, gyertya, titokzatos istentiszteleti nyelv és félhomály, tisztítóüztől és pokoltól való rettentés stb. A beteges kedély többször sóhajt, több érzéki vágya lappang lelke mélyén, jobban szomjuhozik elérhetetlenek után. Az Istent, a szellemi lényt nehezebben látja meg, ingyen kegyelemből való segélye felett kételkedik, ezért anyagi eszközök által lekötözött közegek révén jóindulatának elnyerését inkább reméli. S a beteg, pessimista kedélyű tömeg, a melybe vegyül elég a *mi* betegeink közül is, viszi hívő, rajongó lélekkel, reszkető kézzel izzadságos garasait s ha segélyt nyer: felírja; ha nem nyer: tovább reménykedik.

Az ilyenekkel szemben neked egyszerű evangéliom, józan logika, szürke templomfal, gyér kilátásaid vannak! Az egyszerű, tehát egészséges kedély; a rendezett, józan értelem fogja fel az érzékekre kevésbé számító, csak a bensőséget igénylő tisztult evangéliomi hitet és hitéletet.

Nem akarnám azonban katolikus testvéreinket e kijelentéssel megbántani. Isten mentsen!

Az egészséges kedélyű, világos értelmű katolikus, ha kiszabadította magát az ultramontan hatás alól, nem lesz rajongó; vallásos elmélyedéséhez nem érzi szükségét az érzéki ingereknek s ha művelt: nem hajlandó elfogadni érzékfeletti magyarázatát annak, aminek természetes oka van.

Akik így gondolkoznak, akik velünk együtt lelkükben az evangéliomi hittel, kezökben a modern tudomány fáklyájával protestálnak a sötétség, a tudomány áldásait igénylő beteges kedélyek gyengeségének kihasználása ellen: azok a mi édes testvéreink, akik a XX. században velünk fognak küzdeni egy új egészséges nemzedék és egészséges korszellem megteremtéséért.

A statisztika 3,754,643 magyar protestáns-

¹ V. ö. Hellpach i. m. 327—328. l.

ról beszél. E számok nem realisak. Még egyszer annyit bátran hozzá lehet számítani, olyanokat, kik érületükben velünk együtt protestálnak, ha az anyakönyv más felekezethez számítja is őket. A magyarság legéletképesebb, testileg és értelmileg legfejlettebb része, a rónaság nyílt tekintetű népe és a szellemi előkelőség zöme: a protestantismusé.

Ily széles távlat tárulván fel előttünk, mire csüggesztenek el bennünket keveset mondó számok és mézes száju emberek muló hatásai. Az ilyenektől tanuljunk? Korántsem! Az Evangéliomtól tanuljunk és a tudománynak kétségtelenül tisztázott és nem vitás eredményeit érvényesítsük az egész vonalon.

Összetartás az evangéliomi szeretet alapján, szellemi súly a tudományos vezetés által: amazt szerezzük meg, ezt tartsuk meg!

Tartsuk meg különösen a protestantismusnak a nevelés és oktatásban való vezetését, amelyet születésétől kezdve mindeddig hiven megőrzött, mint becses tradícióját. A testi nevelésre nagyobb súlyt fektessünk az eddigénél. Mi a physikailag erős nemzedékre számíthatunk; azok a mieink lesznek. Nézzünk szét Európában! A német és angol-szász, a legerősebb fajok, a protestantismus zászlaja alatt küzdöttek ki magukat a jövő birtokosaivá; a gyengébb, idegesebb román fajjal jobban birt a babona s még jobban tönkretette. A magyar faj józan észszel, erős, előkelő physicummal bír, a korszellem még nem is mételyezhette meg; reá a jövőben is számíthatunk. A gyengéket mentsük meg, gyógyítsuk meg a nevelés és tudomány gyógyszerivel. Itt az alapnélküli álmodozásnak és frázisokkal való harcnak hasznát nem vesszük.

Ne álmodozunk arról, amit, tulbecsülve a tudomány hatását, egy francia író mond, hogy t. i. a jövő vallása tisztán spiritualis, lelki lesz, mely ki fog zárni minden anyagiért való imádságot s csak a harcban való szellemi segélyért fogunk könyörögni;¹ Chamberlain jóslatát se higyjük, hogy t. i. a katholicismus eltűnik a XX. század végére;² mert „a kath. egyház eredetéből mindig erőt fog meríteni s fönt fog maradni, mint a multat a jejjel összekötő nagy történelmi kapocs.”³ Azt se higyjük, hogy a mai korszellem felett harcoló karok fognak győzni; nem! a munkás, a gyógyító kezek.

És én Önöket nem is harcra, hanem munkára akartam felhívni; nem álmokat akartam

mesélni, hanem tényleges alapon bizonyítani, hogy a jövő a tudományokkal szövetkezett evangéliomi szellemé!

A zsinati előmunkálatok állása.

A zsinati előkészületek hiányosságáról sok szó esett a prot. sajtóban; sem a mult évben, sem az idén nem vettem észre olyan véleményt, mely az előkészület készségét vitatta volna. A zsinat ez idén leendő összehívásáról — tekintve éppen az előkészületlenséget — már le is tettünk; az őszi convent sem penditette ezt meg. Már most nem tudni, hogy vajjon azért nem-é, hogy az 1903. évi zsinatot, vagy annak elhalasztását tartotta természetesnek? Nem tudni, mert egyik konventi tag: Fejes István a „Sárospataki Lapok” ez évi 3-ik számában a zsinat elhalasztását törvényellenesnek tartja; egy másik konventi tag: Pokoly József pedig a „Prot. egyh. és iskolai lap” ez évi 2-ik számában még az 1906-ra leendő elhalasztást sem tartja törvénybe ütközőnek. Én szerintem P. J.-nek van igaza. Egyházi törvényünk 87. §-a szól a zsinattartás idejéről; szól pedig bizonytalanul, határozatlanul. A „rendszerint” szó teljesen nélkülözi az imperativumot; engedi a 10 év szükítését is, tágitását is. A legközelebbi zsinat atyai előtt mindenestre célszerűségi tekintetek lebegtek; mert ha az lett volna a határozott céljuk, hogy minden 10-ik évben összehívassék a zsinat, bizonyára vagy az ugyanazonos tiz esztendőt iktatták volna törvénybe, vagy meghatározták volna a „terminus a quo”-t; a honnan a 10 év számítása kezdődik. Semmi esetre sem áll tisztán a „rendszerint” szó fogalma az előtt, a ki annak olyan jelentőséget tulajdonít, hogy az általa jelzett számon se szükíteni, se tágitani nem lehet. A 87. §-nak pedig valóságos glorifikálása az, ha ezzel szemben törvénytelenég még fel is tételeztetik. Egyik legtökéletlenebb §-a ez az egyházi törvénykönyvnek; a gyakorlat vígan játszadozhatik az általa nyújtott latitude-on. (Böven ki lett ez fejtvé e lap 1902. évi 29-ik számában.)

A törvény a zsinattartás idejét a célszerűségi tekinteteknek engedi át, ezek pedig most határozottan a zsinat elhalasztása mellett szólnak. Hogy az előkészületlenséget még a zsinat idejé tartását sürgető F. I. is mennyire elismeri, mutatja az a megjegyzése, hogy ha a megnyitott zsinat készületlennek ítéli magát, elnapolhatja üléseit addig, a míg a kellő előkészület megkivánja. A munkálatok mai állapotát tekintve nem is lenne egyéb teendője az idejé zsinatnak, mint az előkészületlenséget kimondani. Csak hogy ez nem kis pénzbe kerül. A zsinati atyák uti költsége és napi díjai aztán a zsinat által is megtudnánk azt, a mit mindnyájan tudunk és elismerünk. A convent nem hiszem, hogy elvállalná a felelőséget, egy előkészületlen zsinat összehívásáért, mikor erre még csak a törvény sem kényszeríti, az általános hangulat és a szomorú valóság pedig ettől egyenesen tartóztatja is.

Hogyan is áll az előkészületek állapota? A mult őszi convent még az elvi kérdések mindegyikében sem tudott határozott állást foglalni. Erre azt mondják: nem akart az egyházkerületeknek praejudikálni. Praejudiciumról itt szó sem lehet. A convent is tervez, az egyházkerületek is terveznek. A törvényhozási munka előkészítésénél nem mint hatóság járnak el; hanem mint olyan testületek, melyeket a törvény és gyakorlat e te-

¹ Molinari, Les problèmes du XX-e siècle. Paris, 1901.

² Chamberlain, Grundlagen d. XIX. Jahrhunderts. München, 1901.

³ Bersier szavai. Idézve: Mercier, L'esprit protestant. Paris, 1901.

kintetben a tervek készítésének munkájára elhívott. A konvent állásfoglalása senkit sem feszélyez; mert mindenki tudja, hogy nem véglegessel áll szemben, annyival kevésbé, mert a konvent, az által a ténye által, hogy munkáját hozzá szólásra egész a presbyteriumokig lejuttatja, elismeri azt, hogy jobb vélemény jelentkezése esetén a magától eláll. Különbösen értelmetlen játék volna az egész „megküldözés”. Közvetlen a zsinat küszöbén, akkor, a mikor már törvénytervezetet is készít a konvent, szeretnünk volna alapos indokolás kíséretében határozott véleményt hallani.

Most aztán, hogy ez a hevenyészett törvénytervezet nyomtatásban megjelent, ki van adva a parancs rohamlépésekben haladni előre. Február 16-án jött meg a törvénytervezet esperesi körlevéllel együtt, melyben a presbyteriumok utasítatnak, hogy március 10-ig az adandó javaslatokat, észrevételeket az egyházmegyei előadókhoz küldjék meg, a kik azokat márc. 20-ig határozati javaslatok formájában feldolgozzák s terjesszék egy előzetesen tárgyaló egyh.-megyei bizottság elé. A beosztás és sorrend ellen nem lehet tenni ellenvételet; technikailag kifogástalan. Csak az idő felette rövid. A presbyteriumoknak leszámítva az összehívásra és expedálásra kellő minimális időt 20 nap, az egyházmegyei előadókknak 9 nap jut a munkára. Ha a rendelkezésre álló időt teljesen ennek a munkának lehetne szentelni, még talán egyik másik kiválóbb munkaerő megbirkózhatnék vele; de bizony ez alatt az idő alatt sem tehetjük félre a folyó ügyeket s így még az a felette rövid idő is megrövidítettik. Nagyobb egyházak még valamennyire segíthetnek a bajon, a hol több lévén a szellemi erő, munkamegosztást eszközölhetnek; de mit csinálnak a kis egyházak, a hol a lelkesre és tántóra nehezedik az egész teher? A felületességben még nagyobb recidot érnek el, mint a nagyok.

Hogy áll az egyházi adó reformügye? Ez a zsinati tárgyak közt a legfontosabb; mert mesebeszéd az, hogy az államjogi mozzanatok, a hitélet fokozása, egyháziasság ébresztése, felekezeti öntudat megerősítése állanak első helyen a törvényhozás munkájában. Az államjogi helyzet, az egyház és állam közötti viszonyon 1895. XLIII. t.-cikkkel semmit sem változott. Bizonyos erre a törvény 6. §-a, mely így szól: „a latin . . . katolikus, az evangélikus református . . . egyházakra és hívekre vonatkozó törvények és jogszabályok változatlanul fenntartatnak.” A hitélet fokozása, egyháziasság ébresztése, felekezeti öntudat megerősítése nem egy időleges zsinat munkáján fordul meg, hanem azokon a szerveken és tényezőkön, a melyek a mindenkor egyház szellemét irányítani, átalakítani hivatva vannak.

Ezt paragrafusokkal és kötelező határozatokkal eszközölni nem lehet. Az anyagi helyzet nyomorúságában van a mi betegségünk, melyre orvoslást az aránylagos, mérsékelt egyházi adó és az 1848. XX. t.-c. végrehajtása hozhat. Csakhogy ez mindkettő kényes dolog; már t. i. a kinek az. Az aránylagos adózási rendszer az eddig ki nem használt erőforrásokat érinti; ezek pedig szeretnek ki nem használtatni. az 1848. XX. t.-c. végrehajtása meg követelést jelent az állammal szemben: mi meg csak kérni szoktunk és szeretnünk s aztán mód felett hálásak lenni, mikor egy morzsalék az egész jogunkból megadatik. Nagy férfaink nem győznek eleget beszélni az adózási rendszer és az 1848. XX. t.-c. kérdésének hermetizáló leendő elválasztása mellett; mintha csak kész veszedelem, vagy éppen lehetetlenség lenne a kettő között junctimot létesí-

teni. Pedig nem tartozik ez a lehetetlenségek közé; veszedelmes lehetne egyeseknek; de az egyház egyetemének feltétlen és óriási előnyt állapítana meg. Mérsékelt adókulcs az állami adó százalékában kifejezve és mindenütt készpénzben fizetve; az innen származó jövedelem, hozzá adva az ingatlanok és alapítványok tiszta hozadékát, alkotná az általunk produkálható fedezetet, a fedezetlen szükséglet lenne az 1848. XX. t.-c. alapján az állam által fedezendő Elöttem mindig ez volt az egyház anyagi helyzetének az eszménye és ez is marad, mindaddig, míg ez az eszmény erős akaratú egyházi vezetők kezében valósággá válik; mert szerintem csak egységes és erős akarat kell hozzá; határozott szó és férfias beszéd kíséretében. De ehhez nem vagyunk szokva, ilyet nem hallunk, pedig hol lenne több jogosultsága, mint egy törvény végrehajtásával szemben s plane mikor nem is a teljes végrehajtás céloztatik. Ugyan mi lenne az államnak azt a 4.543,628 koronát még egészében is megfizetni, mikor improductív célok egész tömeg-milliókat nyelnek el s volna-e ez valami nagy beneficium, mikor az az összeg 5-6 róm. kath. érsek-püspök évi jövedelmének felel meg.

Az egyházi törvénytervezet ebben a részében leggyengébb, az előmunkálat legkezdetlegesebb. Fél rendszabály ingatag számítási alapra felépítve. Az adókulcs fakultatív s e mellett a fogyó százalék csudálatos elve szerint megállapítva. (Erről, ha hely adatik majd többet is leszek bátor szólni.)*

A bizottság maga is érezte, hogy munkálata nagyon hozzávetőleges és hogy kellemetlen meglepetésekre az alaposabb számítás megejtésekor el lehetünk készülv. Én annyira el vagyok készülv, hogy nekem nem is lesz meglepetés, mert hogy súlyos adóterhünk a maga összegében 4.543,628 koronát, vagyis minden családfőre körülbelül 10 kora. tegyen, lehetetlenségnek tartom. Az adóügynek, mint legfontosabb zsinati tárgynak előkészületlenségét semmi sem mutatja jobban, mint az, hogy most a Fejes István szerinti zsinati esztendő 2-ik hónapjában az adóügyi konventi bizottság még mindig csak az adatokat gyűjti az egyes egyházaktól.

Most már az a kérdés, kit illethet vád az előkészületlenségért? Egyházi törvényünk 58. §-ának f. pontja így szól: A konvent „minden zsinatra az előmunkálatokat elkészíti, a szükséges javaslatok és tervezetek előállításáról gondoskodik s egyszersmind intézkedik arról, hogy ezen javaslatok és tervezetek az egyházkezületnek utján az egyes egyházmegyéknek *kellő időben* megküldessenek.” Azt hiszem, nem sokáig kell nyomoznunk a mulasztó után. Mondják, hogy a konvent másfél évvel ezelőtt megindította az előmunkálatot; miért nem indította meg elébb? A törvény nem határoz meg erre nézve semmi terminust. Jellemző, hogy a közvélemény sürgette, követelte a zsinat összehívását s a konvent még mindig nem indított, pedig volt figyelmeztetve is. Természetes, hogy most már félünk az idén összeülő zsinattól, mert alapos munkát az előkészületek hiányossága miatt nem remélhetünk.

Hát a genialitas közvetlen munkája, vagy a konventi határozottság, erély, radikalismus, tüzes haladási hev nem segíthetne az ügyfogyott, határozatlan, félénk közvéleményen majd a tizenkettedik óra ütésekor? „Credat Judäus Apella“!

Elvitázhatatlan, hogy a közvéleményt vezetni kell. Erre egyházunk mai szervezetében a konvent volna

* Szívesen veszszük.

hivatott. Hiszen talán az egyházi kiváltság jogán jutnak oda az emberek? Nem azért vannak talán benne egyházunk kiváltságjai, hogy mindent készen várjanak, kapjanak? A teremtő erő is alkateleme a kiváltságnak. A konventnek elől kell járnia és pedig idején elindulva. A kezdeményező szerep törvény szerint is ezt a testületet illeti, sőt ennek kötelessége. Az egyház nagy egyeteme megbírája és esetleg pótolja a mit a konvent kezdeményezett; de erre idő kell s erre az 1903-iki zsinattartás esetében nincs idő. Ha a konvent proposíciói erős, egységes, határozottan kialakult közvéleménnyel találkoznak s ennek megteremtésére idő engedtetik; akkor a zsinat munkája óriási mértékben megkönnyítették; üléseinek száma kevesbedik s költsége kiméltetik.

Különben ha szorgalmasan dolgozunk, bizhatunk abban, hogy még e közvélemény legalább a főfontosságú kérdésekre nézve ebben az évben is kialakul s bizonyoságot adja annak, hogy a reformált egyház egyeteme egyesek ambícióinak és karrierjének diadalszekeréhez nem láncolható.

Hajduszoboszló, 1903. febr. 25.

Dr. Baltás Desső,
ev. ref. lelkész.

A zsinati törvénytervezet és az ev. ref. egyház tisztviselőinek anyagi ellátása.

I.

Most, amikor az állami tisztviselők fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslatot a kormány benyújtotta, idő- és alkalmoszerű a ref. egyház tisztviselőinek anyagi ellátását is szóvá tennünk. Növeli a kérdés idő szerűségét azon körülmény, hogy törvényhozó zsinat előtt állunk, a melynek az egyetemes konvent által megállapított előzetes törvénytervezetét e napokban adta ki Zsigmond Sándor, mint a zsinatelőkészítő bizottság jegyzője.

Ez a törvénytervezet nagy terjedelmű munkálat s, ha egyházunk előhaladását és boldogságát §-ok szerint mérjük, akkor elmondhatjuk, hogy szépen közelítünk a tökéletesedés felé. Az első egyetemes jellegű ref. egyházi gyűlés, az u. n. szatmár-németi-i nemzeti zsinat 1646-ban 100 kánonban határozta meg a magyar ref. egyház alkotmányát és liturgiáját. Az 1791-ik évi budai zsinat már 161 kánont alkotott. Az 1881—82-iki debreceni zsinat pusztán az alkotmányi és a törvénykezési részt 307 §-ban szabta meg. Tíz évvel utóbb a budapesti zsinat az alkotmányi és törvénykezési részt már 404 §-ra emelte s a köznevelési és közoktatási szervezetet is fölvevén, ezzel együtt egyházi törvényeink 498 §-ból álló terjedelmes könyvvé nőttek ki magukat.

Mindez azonban — úgy látszik — még nem volt elég a paragrafusokból. Az új törvénytervezet már 574 §-ból áll. Hat én ezt — szépen szólva — nem nevezhetem másnak, mint rabies paragraficá-nak. Ha az egyház építése egyedül törvények szerkesztéséből állana, úgy a magyar ref. egyház már eljutott volna magasabb hívatásának tetőfokára. De, ha ezer meg ezer paragrafussal körülbástyázza is magát, buzgóság, hit, lélek, élet és elevenség pedig nincs benne. bizony-bizony csak fővenyre építi az egyház alkotmányát. Mert meg van írva, amit nem lehet eléggé és elégszer hangoztatni,

hogy „a betű megöl, lélek az, amely megelevenít.” Ha sokáig így haladunk, elérjük a farizeusi törvényimádást és a római katolikus formalismus nyűgét.

Jól tudom, hogy az efféle véleményeket szerfölött naivaknak, elmaradottnak tartják és megmosolyogják a képzett jogászok és mindazok, akik az alkotmányos codificatio nagy munkájában keresik s attól várják az egyház boldogulását. Nem kétlem nemes céljukat és nem kicsinylem fáradságukat. De, a mikor azt látom, s azt hiszem, látjuk mindannyian, hogy az egyház belső életében nagymértékű fogyatkozások vannak és aggasztó bajok dúlnak, hát akkor legalább is felesleges luxusnak kell tartanom azt a nagy apparatust, amelyet a törvények készítésében kifejtünk.

Isten ments! hogy a szabadosság szószólója volnék. Tudom és vallom azt, hogy bármely jól szervezett intézmény, így maga az egyház sem lehet el törvények nélkül. De ne quid nimis! Nekem úgy tetszik, mintha ez a nagy törvényalkotási-láz, minden lépésünknek szabályba foglalása, ellenkezne a protestantismus elvével. Hová lesz ilyen módon a szívbe írott erkölcsi törvény? Az a törvény, amely pl. *Nelsonnal*, a trafalgári ütközet halálosan sebesült hősével, végperceiben ezt mondatá: „Hál Istennek! megtettem kötelességemet.” A szövényes törvények s azok külsőségeihez való ragaszkodás rendszeren halála szokott lenni a *Pál apostol* testébe adott tövisnek: az egyéni, folyvást sarkaló kötelességérzetnek.

Hanem hát a korszerűnek mondott áramlattal s jóformán befejezett tényekkel szemben minden csak akadémikus elmefuttatás immár. A szabályok és törvények — minden óvás ellenére is — nőnek, szaporodnak folyton, mignem a formákba majd tökéletesen elvész a lényeg. És ez a sok-sok törvény csaknem mind adminisztratív természetű. Nem it és nem most adok először hangot annak a sajnos tapasztalatnak, hogy a magyar reform egyház hova-tovább csak adminisztráló egyház lesz s abban meríti ki minden erejét és idejét. Ezt látjuk a törvénytervezetből is.

Evtizedek óta beszélünk és írunk arról, mindannyiúnknak meggyőződésévé vált, hogy *kultuszunkat reformálni kell*. Egyes egyházmegyék javaslataikban első helyen és sürgetően követelték a reformot. És ime az egyetemes konvent mindezt halhatlanná tette s egy árva szóval sem készítette elő a liturgia reformját, sőt még nem is jelezte, hogy arra hajlandóságot mutat. Marad tehát minden a régiben. Pedig talán van olyan fontosságú a liturgia kérdése, mint teszem azt az egyházi törvénykezés, melynek az új törvénytervezet 136. §. szentel. Hiszen halljuk, látjuk, hogy hiveink egy részét a korszerűtlen, izléstelen és rendszertelen kultusz idegeníti el a templomoktól. A liturgia rendezése égetően szükséges s reméljük is, hogy az egyházmegyék és kerületek találnak módot, hogy annak ügye zsinat elé kerüljön.

Most nézzük, milyen ellátásban részesíti a törvénytervezet az ev. ref. egyház tisztviselőit?

A *papi fizetéseket* az egyházak osztályozásával a 196. §. állapítja meg. E szerint a lelkészi javadalomnak 3 osztálya lenne. Első, a mely a 3000 koronát meghaladja; második amely 1600-tól 3000 koronáig terjed és harmadik, a mely az 1600 koronát meg nem haladja. Akik a viszonyokkal ismerősek, tudják, hogy a legtöbb ref. lelkészi javadalom a második, de főként a harmadik kategóriába esik. Az új állami fizetés-rendezésnél az megfelel körülbelől a két utolsó, tehát a X. és XI. fizetési fokozatnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a ref

lelkész ugyanolyan anyagi ellátásban részesül, mint az államnál egy felől a gépész, tejjgazdasági segédtanító, kertész, vetőmag-vizsgálósegéd stb. Másfelől az irnok, végrehajtó, kosárfonó-mester, kefekötő-mester stb. Valóbandificile est satyram non scribere. A lelkészi állásnak tekintélynek s magasztos hivatásnak valóságos arcülütése, hogy az állam is a X-ik fizetési osztályba, tehát a fent említett képzetlen, vagy kis részben képzett emberek közé sorozza az általa alkalmazott lelkészeket. Ámde ezek évek múltán elérhetnek legalább mégis a lakásbérrrel együtt 3100 kor. fizetést. Ellenben a ref. papság jó része kénytelen egész életét 1600 koronás kongruáción nyomorogni, a mennyit az államnál egy gyalogos vagy lovas-rendőr is kap.

Mi következik ebből? Az, hogy teljes erővel sürgezzük, követeljük az 1848. XX-ik t.-cikk végrehajtását. Ettől várhatjuk csak a ref. lelkészi állások a többi tisztviselőkhöz mérten megérdemelt anyagi ellátását. Az államnál egyedül a maga alkalmazottjaira van gondja. Egy szóval sem emlékezik meg a felekezeti tisztviselőkről. Övéinek biztosít anyagi jólétet, függetlenséget s ad nekik több néven nevezendő kiváltságot. Adja pedig ezt az ország vagyonából és jövedelmeiből, a melyekhez mindnyájan hozzájárulunk verejték-hullásos adóinkkal. Így tenni különbséget honpolgár és honpolgár között, semmiesetre sem méltányos eljárás s ellenkezik a jog-egyenlőség és viszonyosság elvével, tehát az 1848-iki nagy vívmányokkal. A katolikusok a mostani állami segítség nélkül sem igen látnak szükségét. Ott van számukra az ország vagyonából és jövedelmeiből gyűlt óriási *vallásalap*, a mely családtalan papjaiknak, ahol szükséges, anyagi gondoktól ment, hivatásuknak szentelt életet biztosít. De a protestánsok még nem vették ki jussukat az államtól. Eddig csak mostoha gyermekek voltak, habár a magyar állam fennmaradása nekik köszönhető. Tovább azonban már nem várhatunk, mert érezzük a rohanó idő nyomasztó súlyát s anyagi romlásunkat. Az 1848. XX. t.-c. megvalósítása eladózhatatlanul szükséges. Csak így lehet lelkészeinket képzett-ségüknek és hivatásuknak megfelelően ellátni s biztosítani nekik munkaképtelenségük esetén kellő nyugdíjat és haláluk után családjaiknak gyámdíját. Én a lelkészi fizetés minimumát már a zsinati törvényben 2000 koronában kívánám megállapíttatni.

Helyesnek tartom, hogy a zsinati törvénytervezet a sokat mellőzött és gyakran méltatlan elbánásban részesített *segéd- és helyettes lelkészek* javadalmazásáról is gondoskodik — végre — valahára. Ezekre vonatkozólag a 273–275. §§-ok intézkednek. Csekély ugyan a megállapított javadalom, de a korábbi rendzetlen s egyének szerint váltakozó viszonyokhoz képest ez is haladásnak és javulásnak mondható. Azt a szándékot pedig, mely a segéd- és helyettes lelkészeket az egyházalkotmány sáncaiba bevinni kívánja, föltétlenül dicséret illeti.

A *tanítói és tanári fizetésekre* nézve a konvet az új törvénytervezetben állást foglalni nem kívánt s a köznevelési és közoktatási albizottságnak ezekre vonatkozó megállapodásait az egyházkerületek, illetőleg az iskolafenntartó testületek figyelmébe ajánlja s véleményeket elvárja (Könv. jk. 1902. nov. 42. sz. 4. p.) Ezek a megállapodások pedig — a törvénytervezet szerint — a következők:

1. A *tanítókra* nézve. Elemi iskolában *rendes tanítónak* lakáson vagy 250 kor. lakbérén kívül legalább 1000 kor. alapfizetés és ötízbeli 100 koronás korpótlék. *Segédtanítónak* lakáson vagy lakpénzen (?)

kívül, élelmezéssel együtt, legalább 300 kor. élelmezés nélkül 600 kor. (497. §.) Minthogy felsőbb népiskolánk nincsen, polgári iskolánk is alig, az ezen intézetek tanítóira a törvénytervezetben proponált fizetéseket mellőzöm.

Az állami fizetésrendezésnek az elemi iskolai tanítókra vonatkozó tételei alig hasonlítható magasságban allanak a mi törvénytervezetünk propositiói felett. A szerint a segédtanító 1000 korona alapfizetésén kezd; öt év múlva, mint rendes tanító 1400 koronával folytatja, mely 30 év múlva — a megfelelő lakbérén kívül — 2000 koronára emelkedik öt-öt évenkénti 100–100 koronás promotióval. Kap tehát egy állami tanító 30 évi szolgálata alatt alapfizetésben *összesen 55,000 koronát*. Ezzel szemben a ref. rendes tanító az új törvényjavaslat értelmében csak 1500 korona maximumot ér el s 30 évi szolgálat alatt *összesen 45,500* korona alapfizetést húz, tehát vesztesége az állami tanítóval szemben *9,500 korona*. Ehhez nem kell kommentár. Exempla docent. A mi segédtanítóink tervezett szegényes díjazásához ezek után már szólni is alig lehet.

De lehet és kell ahhoz, hogy az állami fizetésrendezés hatása alatt, ha tanítóink feladatát kicsinyíteni, képzettségét megbecsülni, állását lefokozni nem akarjuk, *okvetlenül az állami niveaura kell fizetésüket emelni*. Az állam mellőzése e részben a reánk nézve határozottan bántó. Az 1893. évi XXVII. t.-c. 16. §. régi sérelmet igyekezett a nem állami tanítói fizetések kiegészítésével orvosolni. A mostani fizetésrendezésben e t.-cikkre megfeledeztek. Sürgetnünk kell tehát teljes erővel és nyomatékkal, hogy az állam az említett t.-cikket az új fizetéshez módosítsa. Ezt is az 1848. XX. t.-c. követeli.

Az állami fizetésrendezésnek a tanítókra vonatkozólag van egy mystikus tétele is. Azt mondja a megokolás, hogy „a törvény 15 és 16. §-aiban foglalt rendelkezés az állami elemi népiskolai tanítóknak a más jellegű iskoláknál eltöltött szolgálataik *méltányos* beszámítását lehetővé teszi és biztosítja.” A jelzett két §-ból azonban ezt a méltányos beszámítást számokban kiokoskodnunk nem lehet és így ez majd az önkény dolga lesz. Szóval itt is látjuk, hogy az állam más mértékkel mér a saját alkalmazottjainak, a kik pedig sem más, sem több munkát az állam javára, a haza boldogságára nem végeznek, mint a ref. egyház tisztviselői.

S. Szabó József.

Néhány szó az egyházi adózásról.

Az egyházi adózás kérdése egyik égető baja főként kis egyházainknak. Hol semmi vagy igen kevés alap szolgál arra nézve, hogy a folyton növekvő egyházi kiadások egy részét fedezze: hol úgy szólván minden kiadást a hivekre kell kivetni egyházi adó alakjában: ott a nemesebb dolgokra hivatott lelkész életét, a saját anyagi gondjai mellett egyházának anyagi gondjai kötik le s keserítik meg.

Igen! Megkeserítik. Mert lehet-e abban valami kellemes dolog, mikor egy szegény napszámos emberen — ki két karjával alig tudja családját eltartani — 24 söt 28 koronát is kell követelnem évenként személy adót, tandíj s más rendkívüli egyházi teher alakjában? Minő vigasztalással bocsáthatom el, midőn hozzám jó panaszkodni az elviselhetetlen teher miatt? Avagy vigasz lehet-e az illetőre, hogy másik embertársa is éppen

igy roskad a teher alatt? Avagy áldozatkészségére hivatkozom?! Hiszen áldozni is csak az tud, a kinek van miből!

Szomorú kép s valóban türethetetlen. Itt az ideje, hogy az 1848. évi XX. t.-cikket egyszer már életre hívjuk. Avagy csak az a tősgyökeres magyar kálvinista van arra kárhóztatva, hogy keservesen összegyűjtött filléreit elvonja önmagától, családjától, hogy egyházát, iskoláját fentartsa s egyben adózzék állami adójával, hogy abból az ellene agyarkodó nemzetiségek állami iskolái virágozzanak? Míg az ő gyermekei szűk, rozszant, alacsony, nádfedeles iskolában nyomorognak, addig az ő általa is fizetett állami adókból paloták emelkednek a nemzetiségi területeken! De nem folytatom ezt, valami gonosz szellem, a politika, könnyen elragadhatná az embert. Hanem csakugyan kiáltanunk kell, követelnünk kell, hogy jöjjön az állam elvégre segítségére annak a tiszta magyar fajnak, az ev. ref. egyházat alkotó hiveknek s ne engedje a nyomor által elidegeníteni egyházától, államától, s talán hazájától.

Belátta ezt a Ft. Konvent is s egy egyházi adókulcsot tervez, mely ha egyes egyházakban elfogadtatik, a fedezetlenül maradt szükségletek, állami segély igénybevételével fedeztessenek.

Ezt az államsegélyt igenis követeljük mi attól a magyar államtól, melynek egy óriási terhét fedezzük akkor, mikor tiszta magyar szellemben vezetett iskoláinkat tőlünk telhető erővel fentartjuk.

Ámde a tehernek is van egy bizonyos határa, a melyen túlmenve, beáll a roskadás, a végkimerülés.

És most nézzük a konventi egyházi adókulcs-tervezetet.

Mindenekelőtt személy vagy családadókat állapít meg két koronával. Ez ellen nincs szavam.

Aztán állami adó után kivetett százalékoknál osztályokat állít fel és pedig az állami adók emelkedésével fordított arányban. Szóval itt is az a legszegényebb osztály van leginkább súlytva, melynek utolsó filléjére is szüksége van. A kinek 20 korona állami egyenes adója van — földműves embert értek, hiszen a kis egyházak zömét azok alkotják — lehet 3—4 hold földje, a melyből 200—240 koronánál többet minden munkája mellett sem tud teremteni: miért kell ezt a szegény embert leginkább sújtani s miért kell a 200 koronát felüli állami adót fizetőnek azt a kedvezményt adni, hogy míg ama 20 koronán alul állami adót fizető 25%-ot fizet, addig ő, 200 koronán felüli állami adója után — tehát éppen azon birtok vagy jövedelem után, mely most fényűzést is megtűr — csak 5%-ot fizet? Szóval a hol telnék áldozni, ott szállítsuk le a százalékot. Nem, ez szerintem nem lehet így jól! A kinek az Isten többet adott, adjon illetve áldozzon az többet egyháza, iskolája javára legalább is abban az arányban, a mely arányban Istennek több anyagi javaival él. Vagyis legyen az állami adó utáni százalék egyenlő minden egyháztagnál.*

Szerintem a 10% megállapítása volna kívánatos. Tehernek elég teher leend az is; de nem is teherről való mentességet kívánnak az ev. ref. egyház nagyjai, hanem elviselhető terhet.

Kis egyházam tagjai nem is azért panaszkodnak, mert egyházi adót kell viselniök, de panaszkodik a sze-

* Mi is csodáljuk azt a konventi modern szellemű „progressiv” számítást. Bizony van sok egyház, éppen Hajdúvármegyében is, — p. o. Püspökladány, — a hol az állami adóhoz mért százalékos egyházi adót, — *maximum nélkül!* — rég életbe léptették. S csak azóta fejlődik az egyház. Szerk.

gény ember — főként ha 2—3 gyermeke jár iskolába — a tandíj miatt, a kis birtokos a rendkívüli teher miatt. Nem is csoda. Rendes egyházi adót fizetnek jelenleg személyenként 4 kort. vagyis férj és feleség 8 koronát s az állami adó 16%-át s minden iskolaköteles gyermek után 5 kor. 70 fill. tandíjat, ezenkívül rendkívüli terhet fizetnek már 11 év óta személyenként 2 koronát vagyis férj s feleség 4 koronát s a földadó 25%-át. Látnivaló, hogy itt az egyházi adó személyi része szerfelett nagy, mely főként 2—3 tandíjjal egyesülve óriási teherrel sújtja a szegény embert; de aztán egyforma százalék van keresztülvive szegényebb és jobb módu egyháztagnál. S ez szerintem igazságosabb a konventi tervezetnél.

Ha a birtokaránylagos egyházi adózást akarjuk keresztülvinni, legyen az valóban birtokaránylagos s adóztassunk ott is, hol az adózás már nem is oly terhes, a 200 koronán felül egyenlő aránnyal.

Vagy talán attól fél a Ft. Konvent, hogy ezzel elidegenítjük egyházunktól a nagyobb birtokosokat? Hiszen saját tervezete szerint meg a kisebb birtokosokat fogja elidegeníteni. Merjünk egyforma mértékkel! S ha már egyházunkban a szegény és gazdag összetalálkoznak az a szegényebb ember ne érezze még itt is, hogy a „szegény embert még az ág is huzza”.

Nem tudom, mily összegű államsegélyre volna szüksége a magyarországi egyetemes ev. ref. egyháznak, ha az érdekelt egyházakban a családadó 2 korona és az állami adó utáni 10% adókulcs életbe lépne; de azt hiszem, az államra oly óriási terhet nem rakna, melyet el nem viselhetne abban a tudatban, hogy nagy mulasztást tett jóvá s azokon segített, kik a magyar hazának hű fiai lévén, arra érdemeket is szereztek.

Sáp.

Mészáros Lajos,
ev. ref. lelkész.

Az egyetemes konvent előzetes törvénytervezete az 1903-ik évben tartandó országos zsinatra.

II.

Az egyházközség „önkormányzati joggal bíró hatóságnak” mondatik. Helyesen! Ez az önkormányzati jog a református egyházalkotmány egyik szegeletköve. Olyan jelleg, melyre nézve köztünk és a lutheránusok között is nagy közbenvetés vagy on. Luther szerint az egyház „mater est, haec quemlibet christianum parturit ac alit per verbum”. Olyan „communio,” mely csaknem kizárólag istentiszteleti célokat szolgál s az Ige és a sákramentumok hirdetésével és kiszolgálásával függ össze. Mint ilyen, a lutheránus egyházalkotmány sokkal könnyebben ellehet az önkormányzati joggal bíró egyházközség nélkül, mint a református egyházalkotmány, mely az egyházat, mint látható intézményt a Jézus Krisztusért e földön magokat minden küzdelemre elszánt hivek *szabad egyesületének* nézi. E sarkalatos principium, — melynek lényege a szabad egyesülés fogalmából folyik, — annyira feltételezi az egyházközség önkormányzati jogát, hogy az egyes egyházközség kezeitől tul fekvő minden nagyobb egyházalkotmányi formatio, — neveztessek az akár traktusnak, akár superintendentiának, akár zsinatnak, — csak mint secundar jön tekintetbe s eredetileg minden egyházi hatalom

forrása a gyülekezetben buzog s a mai értelemben vett felsőbb egyházi hatóságok joga nem más, mint átvitt gyülekezeti jog. Így állván ez a dolog, helyes és okszerű, ha a zsinatra készített törvénytervezet az egyház-köztség önkormányzatára súlyt fektet, — a mi éppen nem zárja azt ki, hogy az egyház-köztség hatásköre is törvényhozásilag szabályoztassék.

Ott, a hol a tervezetben erről van szó, általában helyesen van felállítva a vezérgondolat. Gondoskodni arról, hogy a gyülekezetben mindenek ékesen és jó rendben történjenek, — senki másnak nem lehet annyira és oly közvetlenül kötelessége, mint magának az egyház-köztségnek.

Azt azonban, a mi a 14-ik § a) pontjának közepe táján mondatik, sem az egyház-köztség önkormányzati joga címén, sem gyakorlati szempontból nem tartom kielégítőnek. Értem ezt: az egyház-köztség „gondoskodik . . . a templomoknak egyedül egyházi célra való felhasználásáról.” Azt csak mellesleg jegyzem meg, hogy ez a stylus nem magyar stylus; a főokom e tétel kifogásolására az, hogy rendkívül széles s olyan kapukat nyit fel, melyeken át templomainkba akár az egyházi célú bálok s thea-estélyek is bátran bevonulhatnak. Most érvényben álló törvényeink a 27. § 2. szerént ez a kötelesség még a presbitereket illeti; ezután majd átruháztatik az az egyház-községi tagokra. Holott bizvást megmaradhatott volna ez a jog vagy kötelesség a presbitereknek; csak a törvényt kell vala határozottabb formába önteni.

Mennyi panaszra, felszólalásra, magyarázatra, tiltakozásra s nem egyszer élessé vált vitára szolgált okul az a 27. § az immár alkonyuló decenniumban! S most mégis és ujlag abban a formában hagyjuk azt meg, mely elevenen emlékeztet kit-kit a delphii Pythia 3 lábú székére s az arról elhangzott jóslatok határozatlanságára. Erre a határozatlanságra a delphii jóshely papjainak szükségök volt; de nincs szükségünk nekünk, kik az elvekkel tisztában vagyunk.

Óhajunk tehát az, hogy a törvényhozás ne kerülgesse a kérdés lényegét, hanem gyökerében ragadja meg s a tervbevett általános phrázis helyett *taxative sorolja fel s félremagyarázhatatlan világossággal állapítsa meg*, hogy a templomot micsoda célokra szabad csak megnyitni. Arra nincs időm, hogy most a kérdés felett elvi magyarázatokba bocsátkozzam; több ízben kifejtettem idevonatkozó nézetemet. Az Isten háza legyen istenháza. S ha a Krisztus még a templom környékéről is (mert ott voltak a galambárosok és pénzváltók bódéi!) korbácsos verte szét a kufárokat, — mi is tartsuk legalább annyi tiszteletben a mi templomainkat, a mennyit annak a helynek a szentsége megkövetel. Ha egyáltalán van kérdés, a melyre nézve a legutolsó szó nem az önkormányzati joggal bíró egyház-községet illeti, hanem a zsinatot, — ez mindenestre olyan s ezt a zsinatnak a szentírás igaz szellemében kell megoldania.

A 14. § k) pontja alatt a 3-ik bekezdésben az van megállapítva, hogy az egyház-köztség mennyi szavazattal bír. Nehéz kérdés ez, — szívesen elismerem. De csak addig, míg útját nem vágjuk annak, hogy az egyházi közigazgatásba politikai s másnemű mellékes érdekek bejátszanak. Ellenben ha sikerült ezt az eleven ördögöt láncra vernünk, akkor semmi sem áll útjába annak, hogy visszahelyezkedjünk a hamisítatlan református alkotmányjogi alapra, mely semmit sem tud a lélekszámszerént való jogosztogatásról, hanem igenis nyugszik az önálló gyülekezetek jogegyenlőségén. Így

vannak szervezve a hugenotta egyházak „Colloquiumai” a németalföldi egyházak felsőbb hatóságai s így rendelkeznek a schkót-amerikai ekkleziák törvényes szabályrendeletei. E helyeken és egyházakban minden egyes presbiterium egy egyházi és egy világi követet küld a felsőbb egyházi hatóságokba. Nem mondom, hogy rögtön szakítsunk a multtal, — de ez az irány kétségtelenül, a mely felé alkotmányunknak fejlődnie kell. Ha azonban az egyházi adózás olyan alapokra fektetik, hogy a nagyobb és vagyonosabb egyházak segélyezik a kisebb és szegényebb egyházakat, — az esetben természetesen szó sem lehet tovább a kifogásokról.

A 39. §-ban a 2-ik kikezdés alatt ez mondatik: *„Minden gyűlésre a presbiterium összes tagjai meghívotnak, mi a jegyzőkönyvhöz csatolt meghívóval igazolandó.”* E pont utolsó pontját célszerűbbnek vélném így formulázni: *„Hogy a meghívás megtörtént, az a legközelebbi gyűlésen mindjárt a jegyzőkönyv hitelesítése alkalmával megállapítandó és jegyzőkönyvbe vezetendő.”*

Az 56. § úgy, a mint a tervezetben van, nem teljes, nem elég világos; át kell alakítani így: *„A belhivatalnokok részére megállapított fizetést megeseonkítani, alábbszállítani nem lehet, — kivételnek a lelkészi, kántori és tanítói fizetésnél s csak ott van helye, hol el nem háriható s állandó természetű körülmények p. o. lelkészi, kántori uj állomások szervezése következtében állott be a fizetés csökkenése; de az ilyen helyeken és esetekben is a csonkítás az alapfizetésre ki nem terjedhet s viszont a belhivatalnok stólacsonkulás címén magának kárpótlást nem követelhet.”*

Hogy a törvénytervezet §-a így alakíttassék át, azt a gyakorlatból merített tapasztalat követeli. Hiszen ha valaki az egyházmegyei és egyházkerületi bírósági jegyzőkönyveket átlapozgatja, alig-alig akad olyan kötetre, melyben ilyen természetű peres kérdések és ítéletek elő ne fordulnának. Már pedig bizonyos, hogy az efféle peres kérdések és ítéletek a belhivatalnok tekintélyének megóvására vagy pláne emelésére éppen nem kedvezők s valóságos veszedelmet képeznek, ha meggondoljuk, hogy az efajta kérdésekben a belhivatalnok legelőször mindig saját presbiteriumával és egyház-községi képviselőtestületével ütközik meg. Óhajandó, hogy ennek útja vágassék, a mi csak akkor lesz meg, ha a tervezetbeli §-ust átalakítjuk.

A 79. §-ban fogalmazva van az az eskü, a melyet a lelképászoroknak az ugynevezett lelkészavatás alkalmával az egyházkerületi közgyűlés színe előtt le kell tenniök. *Atalában* a szövege ellen nincs kifogásom. Egy pontja azonban előttem aggodalmas. A végén ugyanis a lelkész ezt mondja: *„Az egész egyházi kormányzatra nézve mindenekben a presbiteri elveket követem.”*

Már most én úgy gondolom, hogy ez az esküforma mind az öt egyházkerületben általános lesz. Így esküsznek majd fel a magyarországi összes lelképászorok. De hát a 8. §-ban az erdélyi egyházkerület részére *„érintetlenül hagyatik és fentartatik, hogy alkotmányát jövőben is a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan tovább fejleszthesse.”* Hát hogy állhat meg e kettő egymás mellett? Mert azt mindenki tudja, hogy a „presbiteri elvek” és a „képviseleti rendszer” teljességgel nem identificus fogalmak. Így hát az az erdélyi lelkész majd igen nehéz helyzetbe jut. A törvény meg fogja engedni neki, hogy ne azt tegye, a mire megesküdött. Ezen kétféleképpen segíthetünk. Vagy úgy,

hogy az eskü szövegén változtatunk, vagy úgy, hogy azt a 8. §-ust öntjük más formába. Én a magam részéről ez utóbbi mellett vagyok s ajánlom a 8. §-ba azt a szövegezést, melyet előbbi cikkemben már fogalmazni is megpróbáltam.

A 86. § a) pontja nem elég szerencsésen van szövegezve. Az hagyatik ott meg a lelkésznek, hogy az Isten igéjét „az ó és ujszövetségi kanonikus könyveknek az egyház egyeteme által elfogadott szövege alapján hirdesse.” De hát tudvalevő, hogy nekünk ilyen szövegünk nincs. Gondolom én, hogy mire céloz a tervező. A Károly Gáspár-féle fordításra. Jobb lesz tehát, ha nevén nevezzük a gyermeket; mert a tervezetben levő szöveg rossz s e mellett élénken emlékeztet bennünket a tridenti zsinat 4. ülése 2. dekrétumára, hol a „Vulgata editio” mint olyan ajánlatik „mely annyi századok óta az egyházban approbáltatott; a nyilvános felolvasások, viták és predikációkban autentikusnak tartatott.”

Én e tárggyal összefüggésben többet nem mondok; noha igaz protestáns szempontból s örökre megdönthetetlen protestáns elvekre támaszkodva az egész tétel egyszerű kihagyását is indítványozhatnám.

De minden eddig indokolni próbált s a törvénytervezet egynemely szakaszával összefüggésben támadt aggodalmaim között a legnyomasztóbb ugyanesak a 86. § azon szakaszaival szemben nyugtalanít, a melyekben a tervezet az uri szent vacsora, — tehát egyik sákramentumunk! — kiszolgáltatásáról szól s így okoskodik: „Ugy a keresztségnek, mint az urvacsorájának kiszolgáltatása nyilvános templomi istenitizstien alkalommal a gyülekezet jelenlétében történik. Rendkívüli esetekben a lelkési hivatalos helyiségben, vagy magánháznál is lehet keresztelni; az urvacsorája pedig azon napokon, melyeken abban a gyülekezet is részesült a betegek, vagy hozzátartozóik kérelmére vihető magánházhhoz és osztható ki ott. Ha más alkalommal betegek vagy haldoklók részére urvacsorát kérnek, a lelkész tartozik a beteget felkeresni s vele és hozzátartozóival együtt imádkozni, őket vigasztalni s ha az urvacsora kiosztásának akadálya nincs, úgy a helyi szokásnak is figyelembevételével, a beteget és hozzátartozóit az urvacsorájában részesíti.”

Csudálatos szinte sajnálatraméltó e ponton a kodifikáló stílusztika kínos vergődése. Előbb kiemeli, hogy még azon napokon is, melyeken az urvacsorájában a gyülekezet is részesül, a lelkész csak azon esetben vihet magán házhhoz urvacsorát, ha arra a beteg vagy ennek hozzátartozói lelkérik. Ez egészen természetes. Oda, a hova nem kéri, nem is vihet. De azután, *más alkalommal* is köteles lesz a lelkész a szent jegyeket levinni és kiosztani, *ha az urvacsora kiosztásának akadálya nincs!* Hát miért nem lehetett ezt az egész bekezdést az előbbi pontba így befoglalni: „minden alkalommal köteles az urvacsorát a betegnek levinni!?”

Ez azonban mellékes. A fő az, hogy a „más alkalommal való levitelnek és kiosztásnak” igenis akadálya mindig van. Bocsánatot kérek! Ez a zsinat, úgy tudom, nem akar dogmatizáló zsinat lenni. Ha így áll a dolog, akkor negative se dogmatizáljunk, hanem hittani kérdésekben helyezkedjünk szerényen a régi kipróbált alapokra.

Nincs az a hittani kérdés, melyre a régi reformátorok nagyobb súlyt fektettek s a melylyel lelkiismeretesebben foglalkoztak volna, mint ez, a mely felett az érdemes tervező (hogy ki legyen ő, — nem is sejtem!)

ily könnyedén átsiklik. Foglalkozott ezzel Kálvin, Béza Tódor, Bullinger, Szegedi Kis István, Geleji Katona István, — foglalkoztak a komjáti zsinaton egybegyűlt hittudósok, s álláspontjuk Geleji Katona ama szavaiban van meghatározva: „Nem javalljuk azért, úgy mint a Krisztus szerzésével ellenkező dolgot a pápista papoknak egyenként házról-házra való gyóntatásokat. Mely szokás az urvacsorájának az üdvösségre való szükséges voltának alittatásából és több babonás vélekedésekből származott, hogy tudniillik a végvacsora a haló embernek oly szükséges uti eledele legyen, hogy ha a nélkül kiműlik, elkarhozik; azzal való éléssel pedig a Purgatoriumból kiszabadittatik és több efféle Baratoktól gondoltatott hazugságok.” (Lásd „Válság titka” Nagyvárad, 1645—49; 3. kötet 976. lap). S ez az okoskodás szigorú református hittani háttérrel bír.

Református hittan szerént a sákramentumoknak és így az urvacsorájának sincs üdvösségszerző ereje. Az urvacsorája nem feltétlenül szükséges a megdicsőülésre. Azért nem szabad azt sem tú sokra, sem kevésre becsülni. Nem adnak többet lényegileg azok a sákramentumok, mint a mennyit ad az Isten igéje. Hiszen éppen ez a felfogásunk különböztet meg bennünket nemcsak a katolikusoktól, hanem a lutheránusoktól is, kik szerént a sákramentumok vehikulumai a kegyelemnek. Azért nem szabad nekünk alkalmat adni arra, hogy hiveink az urvacsorázás jelentőségét félreértsek. Be kell szüntetni az urvacsora kánoni időn kívül való házhhoz hordását még ott is, hol, — kétségkívül katolikus befolyásra, — divatba jött. Ne féljünk a reaktiótól; a lelkész le fog menni az ilyen házakhoz; ieviszi oda az Isten igéjét s abból megnyugtatta, fel is világosítja a hívő lelkeket. Az ingadozás és habozás eddig is sokat ártott már nekünk. S ha úgy talál ez a tervezet törvénynyé válni, a mint irva van, — akkor bizonyos, hogy néhány év múlva egy erős várunk ismét a pápás egyház kezei közé kerül. Kérve-kérlek benneteket atyámfiai, — ne hányjátok szét a régi gyepűt, mert megmar a kigyó. Nem a szobatudós, — hanem a gyakorlat embere szól most hozzátok; ennél a tervnél a régi 118. § is sokkal jobb!

Debrecen, 1903. márc. 1.

Eröss Lajos.

Egy modern hipotézis.

„A mi volt, most is vagyok; és ami következik, immáron megvolt. Tudom, hogy valamit Isten cselekszik, az leszen örökké. Ahhoz semmi nem adathatik és abból semmi el nem vétethetik.” (Pred. III. 14, 15) Az ókor nagy bölcsének eme szavai jutottak akaratlannul is eszembe, midőn *Delitzsch Frigyes* berlini egyetemi tanárnak ama felolvasása felett elgondolkoztam, amelyet ő a *bábeli toronyról*, nem kisebb kaliberű emberek, mint éppen a német uralkodónak Vilmosnak jelenlétében tartott. Aki csak lapot olvas, már tudomást vehetett ez értekezésről. Maga a világi napi sajtó is szárnyaira vette e hirt és, mint valami unicumot, sokszor nem éppen komoly és tudományos alapokon nyugvó kommentárral kísérve, röpitette világgá.

De hát „semmi nincsen új dolog a nap alatt” (Pred. I. 9.) A Büchnerek, Vogtok és Nietschek birodalmában legalább nincsen. Amit Delitzsch babiloniai ásatásai közben a prehistorikus kor kulturájáról, mint megdönthetetlen igazságot állapított meg, mind nem új

dolgok. Az emberfeji kolosszusok, a kezdetleges s csekély művészi becsesl bíró szobrok és ékiratos anyag-táblákról olvastak már le az európai tudósok ennél horribilisebb hipotéziseket is; már ki-ki úgy, amint ez neki jól esett. Dehát ezek a tudósok is letűntek egymásután a történelem színpadáról és velök együtt feledésbe mentek a hipotézisek is. Delitzsch azonban eszméivel nem szeretne ezeknek sorsára jutni. Ő nagyon is jól ismeri a mi secessiók korunkat s tudja, hogy a XX. század emberei egészen más szemüvegen át nézik és nagyobb érdeklődéssel kísérik az efféle enuciációkat.

Miről is van tulajdonképpen szó? Honnan az a vásári nagy zaj, melyet Delitzsch kijelentése okozott?

A berlini tudós professor értekezésében két kijelentést kockáztatott meg. Az egyik ez:

Izrael népe a Jahve, egyetlen Isten-eszmét egyenesen Babyloniából vette; és nincsen is más isteni kinyilatkoztatás, csak az, amit az ember *önnön szívében hord*.

A másik kijelentés már már csakis természetes folyománya az előbbinek, mely szerint: fel kell hagynunk a vallások merev formáival, s minden vallást saját eszünk és műveltebb *öntudatunk* alapján kell tovább fejleszteni.

E két kijelentése Delitzschnek az, amely forrongásban hozta most nemcsak Németországban, hanem külföldön is, úgy a tudós elemeket, mint az effélék iránt érdeklődő laikus közönséget is.

„Nincsen semmi új dolog a nap alatt” — méltán mondhatjuk *mi*. Hiszen tettek ám már a tudósok ennél sokkal hangzatosabb enuciációkat is. Az egyik, p. o. *Brugsch* a Jahve Isten-eszmét Egyiptomban, *Hartmann* Phöniciában, *Smend* meg éppen az izlam előtti időkből Arábiában véli feltalálni. Be sok tudós férfiú lépett már fel a világ piacára s ugyancsak ütötte a nagy dobort s csinálta *vallásellenes* eszméinek a hangzatos reklamot, de hát mind e mozgalommal keveset törődött a világ; legfellebb egy néhány szobatudós kanapépere maradt az egész mozgalom.

Most azonban nagyot fordult e tekintetben is a világ kereke; amennyiben maga a német császár is megjelent Delitzsch előadásán és melegen gratulált neki. Sőt, hogy a reklam annál hódítóbb és érdekesebb legyen, világgá kürtölték azt is, hogy a császár rendeletet adott volna ki, hogy az összes iskolai tankönyveket *most már* a Delitzsch kijelentése alapján kell át-alkítani. Ami annyit jelentene, hogy a szentírásnak az isteni üdvkijelentésre vonatkozó tanításait sutba kell ezentul dobni; maga a nagy német imperátor akarja ezt így.

Az ujjongó közönség örömét azonban csakhamar alaposan lehűtötte *Hilprecht* világhírű, kitűnő asszirológus, a ki azonnai melegeben, éppen Berlinben tartotta meg az udvari körök jelenlétében előadásait; hatalmas érvekkel halomra döntve Delitzschnek összes állításait.

Az így erősen sarokba szorított Delitzsch érezte, hogy most már valamit tenni kell. Az *elkövetett baklövést* valami módon tisztázni szükséges.

A tudós professor nyilatkozott is; de ezzel csak újabb szenzációt keltett.

Azt írja nevezetesen, hogy: Babyloniáról és a Bibliáról tartott előadásaimmal kapcsolatosan olyan tudósítások is közöltettek, a melyek egyenesen két sajnálatos félreértést tartalmaznak, s melyeket helyreigazítani ezennel kötelességemnek ismerem. 1-ször. Előadásomban azt mondtam: „Tegyük kezünket a szívünkre.

Azon isteni kinyilatkoztatáson kívül, melyet mindenünk saját *lelkiismeretében* hord, egy személyes, közvetlen isteni kinyilatkoztatást *nem érdemeltünk meg*; mert az emberiség eddig, valóban frivol módon bánt el Istennek a Sinai hegyen történt kinyilatkoztatásával. Azt mondtam, hogy *nem érdemeltük meg*, nem pedig azt, hogy *nincsen rá szükségünk*. 2. Soha és sehol nem állítottam, hogy *Izrael monotheismusa Babyloniából származik*; de sokkal inkább mindenkor erősen emeltem ki Babylónia nyers polytheizmusát. Ezek után tárgytalanná válik az ellenem folytatott egész polémia.

Ezzel a meghátráló nyilatkozattal azonban nincsen egészen elintézve és befejezve e dolog. Ez a cáfolat-szerű felelet nem mentheti őt előbbi nyilatkozatával szemben. Ha ilyen tudós egyéniség sem volt eléggé tárgyilagos, most éreznie kell ennek következményeit is.

Delitzsch különben ígéretet tett, hogy előadása külön füzetben is meg fog jelenni. Akkor majd a szak-tudósok előtt nyitva lesz a tér, hogy a tudomány fegyverével felvértezve, hozzá szólhassanak ez érdekes kérdéshez.

Két kiváló tudós meg is cselekedte már eddig is ezt. Az egyik *Sellin* bécsi egyetemi tanár, a ki metsző gunyval veszi éles bírálat alá s töri össze Delitzschnek hipotéziseit. A másik pedig *Oppert* párizsi régiségbuvár, a ki még azt is kétségbe vonja, hogy Delitzsch komolyan veszi dolgát; vagy csupán csak hatásvadászattal tartotta meg famozus előadását.

Majd jön még cáfolat bizonyára elég, és élénk érdeklődéssel kísérheti ezen időszéri vitát az olvasó közönség. Hogy ez Delitzschre nézve fiaszkót jelent, ezt az eddigiekből is látni lehet.

De hát a nagy imporátorral, hogy lesz a dolog? Kétségtelen, hogy ő is takarodót fu* es megkegyelmez a jelengi összes iskolai könyveknek. Nem lesz átalakítás. Marad minden a régi rendben.

Hanem a blamázs? Az már aztán más kérdés!

dr. Márk Ferencs.

NEKROLOG.

Dr. BÖHL EDUÁRD

1836. nov. 18.—1903. jan. 24.

(Folytatás és vége.)

Mivel már szakkörének természeténél fogva sem volt módjában az, hogy az ev. ref. egyház gyakorlati lelkipásztorkodási teendőire nézve irányadó tájékozást nyújtson hallgatóinak, közülök egyeseknek a Kohlbrügge által alapított és egészen az apostoli gyülekezetek mintájára berendezett elberfeldi (holland) ref. egyházban szerzett alkalmazást, hogy ott mint katekéták, a boldogult Künzli Gyula lelkipásztor oldalán szerezzenek élettapasztalatokat és a lelkipásztorkodáshoz szükséges prudentia pastoralist. Így jutottam én is Elberfeldre. Másokat egykori működési helyére Baselbe, másokat meg Hollandiába segített, részint Amsterdamba Lütge H. A. J. lelkipásztorhoz (mint Keck Zsigmond cservenkai lelkipásztort), részint Utrechtbe (mint p. o. Lencz

* Már meg is fuvta!

Szerk.

Géza tiszaroffi, Juhász László győrteleki és Póth József gyönki lelkipásztorokat), a kik ily módon előkészítve léptek ki az életbe. Akkor is, a mikor tanítványai önálló működési kört nyertek, levelezés útján folytonosan jótékony hatásvérvényben maradt velök. Széles kiterjedésű rengeteg levelezése tanuskodik atyái, baráti, kartársi nemes hajlamairól s jóindulatáról. Sőt ha tehette, személyesen is felkereste őket; így kivált a Bécshez közelebb lakó cseh és morva lelkipásztor atyafiakat és a hollandiai Kohlbrügge kör buzgó tagjait, kikkel majdnem minden évben értekezletet is tartott. Egy ízben hazánkban is volt — bár rövid időre. Nevezetesen Keck Zsigmond cservenkai ev. ref. lelkipásztor barátomat, kedvelt és hű tanítványát, hivatalába történt ünnepélyes beiktatása alkalmából kitüntette látogatásával s ugyanakkor hazamenőben Szász Károly püspökünknek keresztyéni szeretettel és nagy tisztelettel látott vendége volt. Mindig készült Debrecenbe is; szerette volna látni az ő kollégiumot, ohajtott volna színről színre megismerkedni a nagynevű Révész Bálint püspökkel és értekezni tudós barátjával Révész Imrével, meg közelebből tisztelve szeretett barátjával Balogh Ferenczcel, a kikkel levelezést folytatott. A hit és szeretet láthatatlan aranyszálai eként fűzték őt sok rokonzású szívhez, ezért fájlalják elhunytát oly számosan közelben távolban egyaránt.

Az iránta való bizodalom, ragaszkodás és becsülés azonban ezen külső tényezők és eszközök nélkül, sőt ezektől egészen eltekintve is, önkéntelenül felébredett, fokozódott azoknál, a kik műveit olvasták, elveit és szent törekvéseit értették. Ennek oka az ő szerénységében, önzetlenségében, lelkületének és eszményeinek tisztaságában keresendő. Soha az iránta tanúsított figyelmetlenséget, tapintatlanságot háladatlanságnak nem minősítette; hiszen nem hála, vagy jutalom reményében tette, amit tett. Mint professor szerfelett sokat dolgozott, alkotott, szünetlenül épített, gyomlált és ültetgetett, nem kitüntetések okáért, hanem magas hivatása tudatában. Mindamellett nem térhetett ki a méltán megérdemelt elismerés több rendbeli nyilvánulása elől. Így nevezetesen professori működésének negyedszázados évfordulója alkalmából a cseh és morva ev. ref. vallású tanítványok, szeretetök hódolatuk jeléül, diszessen kiállított, igazán bensőségteljes emlékiratban üdvözölték; a németországi keleti tudományos társaság tagjává választotta; az ausztriai ev. ref. zsinatnak elnöke volt és éppen az ő lelkes érvelése alapján fogadta el a Lajtán túli ev. ref. egyház a második helvétiai hitvallás mellé symbolikus könyvül a heidelbergi kátét. A mikor pedig 1899-ben, állandó betegeskedése miatt, önként nyugalomba vonult, az uralkodó az udvari tanácsosi méltóság adományozásával méltányolta a tudós professor érdemeit.

Családja körében a megtestesült gyöngédség, figyelem, szeretet példányképe volt. Első neje Dr. Kohlbrügge Hermann Frigyes ev. ref. lelkipásztor női éretnyekben gazdag hitbuzgó leánya volt, a kinek korai halála után házasságra lépett v. Verschuer Jacqueline holland bárónővel, a ki előkelő, nemes, szende, fenkölt lényével tudós férjének minden tekintetben jobbkéze volt. Boldogoknak érezték magokat a tanítványai, mikor családi tűzhelyénél láthatták, tisztelhatték és tanulhatták családfői erényeit, a melyeknek birtokában és gyakorlása által, minden keresztyéni nemes érzésű férfi megelégedett békés, eszményi otthont biztosíthat magának. Gyermekeiben sok örömet látott, viszont közülök kettőnek elvesztése miatt mélységes fájdalmakat is szen-

vedett. Legidősebb fia Frigyes, az orvosi pálya befejezésekor, élete derűs tavaszán halt meg. Mária leánya — egy kiváló holland mérnök neje — mint anya, midőn ikergyermekeinek adott életet — szenderült jobb-letre. E csapások suiya alatt sokáig roskadozott a jó apa, de az Ur kegyelmessége által ismét felegyenesedett és élő reménységgel nézett a jövőbe. Ki oly sokakat vigasztalt, bátorított, önmaga is vigasztalást, bátorítást merített Isten beszédéből. Mert mindig csak innen indult ki és ide tért vissza. Ez volt szövétneke, menedéke, révpartja. Életben maradt gyermekeinek ép, egészséges és szellemkölcési mint testi tekintetben kiválóan előnyös fejlődése kárpótolta az elhunytakban elvesztett apai gyönyörűségét. Daliás természetű derék fia Böhl Lajos a dragonyosok ezredében főhadnagy; tehetséges reménydús fia Böhl Ferencz, a bécsi evangélikus theologiai fakultásnak példás szorgalmú hallgatója és atyja szellemi hagyatékának méltó örököse. Wilhelmina és Johanna hajadon leányai — két gyönyörű liliomszál — a bús özvegyiségre jutott édes jó anyának szemefénye, drága kincse.

De szóljak-e még többet? Szinte hallani vélem elköltözött szelleme tiltakozását. S ki engem tanított, nevelt, gyámolított, vezérelt, ki atyái jó barátom volt, megérdemli, hogy még róla szóló emléksoraim írásakor is hű legyek önzetelen nemes lényéhez.

Nyugodjanak hát fáradt tetemeid ott, az elberfeldi ev. ref. temető cédrusfaktól s rózsabokroktól beárnyékoltsz esendes sirhantja alatt. Amaz utolsó és soha el nem múló napon odahaza találkozzunk. A viszontlátásig!

Dr. Erdős József.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Lapunk rendes rovatai.** Ez alkalommal lehetetlen volt azokat fenntartani. A zsinati törvénytervezetek által felkeltett érdeklődés meglehetősen nagy hullámokat ver s csak természetes, hogy minden e tárgyban hozzánk beküldött cikket sietve adunk ki. Tennünk kell pedig ezt annyival inkább, mert a rendelkezésünkre álló idő e tervezetek megrostálására nagyon rövid s attól lehet tartani, hogy belőle így is kikopunk. Kérjük ezt egyszersmindenkorra szives tudomásul venni s, ha rovataink közül néha-néha egyik-másik elmarad, méltóztassék erre gondolni.

— **Megjelent. Kátémagyarázati imádságok.** Magyarázat előtt és magyarázat után mondandó imádságok a heidelbergi káté ötvenkét Urnapjára. Irta Csiky Lajos, debreceni ev. ref. theol. akad. tanár. Debrecen. Nyomatott Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdájában. Ára kötve 3 kor. 80 fillér, füzve 3 kor. 25 fillér. Megrendelhető szerzőnél Debrecenben. Csiky kartársunk ez új művét mielőbb ismertetni fogjuk.

— **A debreceni ev. ref. főiskolai énekkar,** a magyar irodalmi önképző társulat közreműködésével, néhai boldog emlékezetű Nagy József, Vecsey-Bruckner, Magyar-Kegyes, Kádár István, Fráter Ida és Sipos Margit alapítók emlékezetére, 1903. évi márc. hó 5-én csütörtökön d. u. 4 órakor a főiskolai énekeremben *évfordulati ünnepélyt* rendezett a következő Műsorral: 1. Szakasz. 1. Gyászének: Szerdahelyitől. 2. Megnyitó beszéd: nt. Csiky Lajos tanár urtól. A jutalmazottak megnevezése. 3. Beteg leány: Egressitől. Férfi karra Mácsay Sándortól. 4. Komoly szavalt: Pelei József th. -tól. 5. Finn himnusz: Paciustól. Férfikarra M. S. Zongorán kíséri

Balogh István énekkari tag. II. Szakasz. 6. Lengyelek a csárdában: Stehle-tól. 7. Felolvasás: Nagy Mihály jh.-tól. 8. Eredeti magyar népdalok: Horváth Fábiantól. A tiszavidéki dalosszövetség 1901. évi pályázatán pályadíjat nyert pályamű. 9. Vig szavaltat: Baróthy István th.-tól. 10. Rákóczi a határon: Szövegét írta: Endrődi S. Zenéjét Lányi Ernő. Az 1902. évi Kövesdi féle 400 koronás pályadíjjal kitüntetett pályamű.

— **Kérelem.** A kiknek a Péczei-féle „Lant” 1835-ik évi kiadása birtokukban van, vagy az 1877-ik évi konventi jegyzőkönyvet nélkülözhetik, tisztelettel kérem, sziveskedjenek azokat a debreceni főiskola könyvtárának ajándékozni és költségünkre beküldeni. Debrecen. 1903. márc. 6. Dr. Ferenczy Gyula főkönyvtárnok.

— „**Koszoru**” című kiadványai számára a Magy. Prot. Irodalmi társaság pályázatot hirdet tiz elbeszélésre. A pályázat nyílt, mindenki részt vehet benne, jelíges levélke nem szükséges. A közlésre elfogadott művek kis nyomtatott ivenként 40—50 koronával díjaztatnak. Egy füzet terjedelme egy nyomtatott ivnél kisebb, másfélnél nagyobb nem lehet. A főfeltétel az, hogy az elbeszélések igaz magyarán szóljanak, az evangéliom lelke buzogjon bennök, egyházas, keresztyén léleképítő erővel hassanak. Történelmi tárgyak, kivált ha tárgyak a magyar reformáció korából való, előnyben részesülnek. A kéziratok dr. Kecskeméthy István ref. theol. tanárhoz, a „Koszoru” szerkesztőjéhez küldendők Kolozsvarra, f. évi június hó 15-ikéig. Budapest. 1903. február hóban. Szóts Farkas, a M. P. I. Társaság titkára.

Mindenki tudja, hogy a Mauthner-féle impregnált takarmányrépamag a legnagyobb termést adja, hogy konyhakerti magvaiból a legjobb főzelék és zöltség terem és hogy virágmagvaiból fakad a legszebb virág. Szóval a Mauthner-féle magvak a legjobb, készletei a legnagyobbak és árai igen olcsók.

— **Előkerítés.** Kinek olesó, örökös és teljesen áthatlan kerítésre szüksége van, azt csak Gleditschia (koronatövis, krisztustövis vagy tuskés lepényfa) csemeléből készítheti legbiztosabban. Nagyobb és kisebb birtokok, hegyközségek, legelők, udvarok, majorok, kertek, temetők stb. stb., a legolcsóbban úgy keríthetők körül, hogy teljesen kulcsal zárhatók. Ezer csemete elegendő kétszáz méter kerítéshez. Minden rendeléshez rajzokkal ellátott ültetési utasítás mellékeltek. Színes fénynyomatu diszes árjegyzékeket bárkinek ingyen és bérmentve küld az „Érmelléki első szőlőoltvány-telep,” Nagy-Kágya, u. p. Székelyhid, melynek lapunk mai számában megjelent hirdetésére felhívjuk olvasóink figyelmét.

Szerkesztői üzenet.

B. J. Eör. A lap küldetéséről, illetve Eörbe cimezéséről gondoskodtam. A cikk is bejött; köszönöm: várom ígért folytatását. Mindenesetre fel fogom használni; most ugyan a zsinati törvénytervezetekre fektelem a súlyt s meglehet, hogy e miatti a cikk közlése kissé késni fog; de a mi késik, nem mulik. Márc. 22-ke után azonnal értesítését kérem. — Z. J. Sárospatak. Bézött. Köszönöm. Legközelebb hozom. A mint láthatod, más is foglalkozik már a kérdéssel! De arról ne teledkezzél el, a mire a figyelmedet különösen felhívtam. — H. S. Chicagó. Mint mindenkor, ugy, most is szívesen veszem. Ha azonban kis késéssel közlöm, azon ne méltóztassék megütközni. A zsinati ügyek most roppant előtérbe nyomultak. De mindenesetre sort kerítek rá. — **Paedagogus Helyben.** Vettem; azonban kénytelen voltam erről a számról leahagyni. Szíves elnézését kérem ezért. Az okot lapunk jelen számának „Különfele” rovatában, vagy akár fentebb ebben a rovatban is meg méltóztatik találni. — J. S. Szentleányfalva. M helyt egy kis terem lesz az irodalmi rovatban, azonnal es nagyon szívesen közlöm. Bizony elég leverők a mi irodalmi viszonyaink. Biztosíthatlak azonban, hogy nem te leszesz az első, ki munkádra ráfizetsz; már pedig rég meg van mondva, hogy . . . „solamen est, malorum socios habuisse“!

Tartalomjegyzék: A korszellem és a protestantismus kilátásai. Sáfrány Lajos. — A zsinati előmunkálatok állása. Dr. Baltazár Dezső. — A zsinati törvénytervezet és az ev. ref. egyház tisztviselőinek anyagi ellátása. S. Szabó József. — Nehány szó az egyházi adózásról. Mészáros Lajos. — Az egyetem-es konvent előzetes törvénytervezete az 1903. évben tartandó országos zsinatra. Eröss Lajos. — Egy modern hipotézis. dr. Márk Ferencz. — **Nekrológ:** Dr. Böhl Eduárd. Dr. Erdős József. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **ERÖSS LAJOS.**

Pályásati hirdetmény!

Békés községénél a község külhatárán Bélmegyeren és Rosszerdön levő iskolák fi-tanítói állásaira pályázat hirdettetik.

Az állások javadalmazásait képezik: a) A Bélmegyeri iskolánál Békés község közpénztárából havonként előleges részletekben fizetendő évi 800 korona törzsfizetés az ott levő s eddig is tanítói lakul használt épületek és 500 □-öl kertföld szabad használata.

b) A Rosszerdei iskolánál ugyancsak Békés község közpénztárából havonként előleges részletekben fizetendő évi 800 kor. törzsfizetés az ott levő s eddig is tanítói lakul használt épületek és 2000 □-öl kert és föld szabad használata.

A javadalmazáshoz tartozó földek adóit a község fizeti az istenisztelet tartását az ev. ref. egyház külön díjazza.

Kötelessége megválasztandó tanítóknak az elemi népiskola mind VI. osztályában mindkét nembeli növendékeket tanterv szerint ide értve a vallásoktatást is tanítani s az ismétlő iskolai oktatást mindkét nembeli ismétlő iskolai kötelesekkel teljesíteni.

Felhivatnak mindazok, kik a fenti állások valamelyikét elnyerni óhajtják, hogy képesítősöket és eddigi alkalmaztatásukat igazoló okmányokat alulirotnál folyó év március hava 16-ig adják be, mert a később érkező kérvények figyelembe vétetni nem fognak.

Békés, 1903. év február 27.

Dr. Igas Pál,
ügyvéd,
községi iskolaszéki elnök.

Meghosszabbított Pályásat.

A debreceni ev. ref. collegium főgymnásiumában a matematika és physika, vagy rajzoló geometria tanításával összekötöti rendes tanári állásra pályázat hirdettetik. Pályázhatnak olyan ev. ref. vallásu egyének, a kiknek a physika-mathematikából középiskolai tanári képesítősök van.

A tanszék évi javadalmazása 2400 korona alapfizetés, 800 kor. lakbér, 5 évenként 5 izben emelkedő 200 kor. korpótlék, melyre nézve a más tanintézeteknél rendes tanári minőségben töltött évek beszámíttatnak, azonban az alapfi-

zetés az 1897. évi 183. sz. egyh.-ker. végzésnek a fizetési fokozatokra vonatkozó rendelkezései értelmében 2800, 3200, 3600 koronára, végül pedig az ötödéves korpótlék 400 koronára emelkedhetik.

A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja.

A pályázni kívánók vallásukra, végzett tanulmányaikra, tanári képesítésükre és eddigi szolgálatukra s egészségi állapotukra vonatkozó okmányokkal felszerelt kérvényeiket, a melyek benyújtásának első határidejéül márc. hó 1. volt kitűzve, újabb intézkedés folytán egészen *ápril. hó 15-ig* beadhatják a tiszántuli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához. A megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásával 1903. szept. 1-én tartozik elfoglalni.

Debrecen, 1903. márc. 5. *Kiss Aron*, püspök.

Most jelent meg:

Szügyi József. „Négyhangu magyar ev. ref. Chorálkönyv”
II. kiadása. Ára 8 korona

és

Van-Oosterzee, „a Heidelbergi Káté 52 egyházi beszédben. Ára a 2 vaskos kötetre terjedő műnek füzve 10 korona, csinos és erős vászonkötésben 12 kor.

Megrendelhetők a kiadónál:

László Albert és Tarsa

a tiszántuli ev. ref. egyh.-ker. kizárólagos bizományosánál
Debrecenben.

Az utóbbi 2 koronás havi részletfizetésre is.

B O R.

Badaacsony-vidéki saját termésű ó- és új rizling, ó fekete burgundi **bor** kölcsön hordókban vasutra feladva, feltört **mandula** kapható: **RAKSÁNYI KÁROLY** ref. lelkésznel **Balaton-Henyében**.

Árjegyzék ingyen.

Jobb és megbízhatóbb

magvakat

olesóbban **sehol sem** kapni, mint

Fábián Béla

magkereskedésében

Budapest, IX. ker., Üllői-ut 73. sz.

Árjegyzéket kérjünk.

A tavaszi idény alkalmából

Ruháinkat

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

férfi fiu és gyermek ruha áruházában szerezzük be.

Legmegbízhatóbb bevásárlási forrás

Debreczen, Főtér, a magy. kir. postával szemben.

Alapított 1845-ben.